

THE ART OF LISTENING IN THEATRE FOR YOUNG AUDIENCES

EDITORS

Wolfgang Schneider
Nicola Scherer

LEIDINYS
LIETUVIŲ
KALBA

Research and Reflections
from Performing Arts Festivals

KLAUSYMO SI MENAS TEATRE JAUNAJAI AUDITORIJAI

Tyrimai ir apmąstymai iš scenos
menų festivalių

REDAKTORIAI:

Wolfgang Schneider
Nicola Scherer

BABEL – klausymosi menas teatre jaunajai audi-
torijai

Bendradarbiavimo projektas, finansuojamas Europos Sąjungos
programos „Kūrybiška Europa“ lėšomis.

Co-funded by
the European Union

**The translated version contains
few selected chapters of the
Babel book:**

- **Listening to the Young
Audience. The Mission of the
BABEL Project**
- **Exploring an Artistic Dictionary
for TYA**
- **Supporting the Future of
Theatre Festivals for Young
Audiences**

The full version is available in English.

ASSITEJ prezidentės sveikinimas

Sue Giles
ASSITEJ International
prezidentė

Man didelė garbė pasveikinti šio įdomaus leidinio skaitytojus – leidinio, pasakojančio apie nepaprasto projekto „BABEL – klausymosi menas teatre jaunajai auditorijai“ kelionę.

Klausymosi menas – nuostabus iššūkis šiame triukšmingame pasaulyje.

BABEL plačiai išskleidė sparnus, siekdamas užmegzti ryšį ir įtraukti vaikus, menininkus, festivalio partnerius, tyrėjus ir akademikus, ASSITEJ tarptautinius ir nacionalinius centrus bei įvairias kultūros organizacijas. Projektas apėmė ne tik Europos šalis, bet ir Jordaniją, Indoneziją, Braziliją, Kubą, Pakistan bei Pietų Afriką. Tai ambicingas, tikrai tarptautinis, partnerystėmis grįstas projektas, kurio centre – vaikų balsas ir veiksmas, įvairovė, smalsumas, tarpgeneracinis dėmesingumas ir kultūrinis supratimas. Galiausiai jis skatina gilų, rafinuotą ir prieinamą meną jaunajai auditorijai bei visiems dalyviams – kaip teisę į kultūrą. BABEL projektas leido ASSITEJ International reikšmingai išplėsti vieną pagrindinių savo iniciatyvų – regioninius seminarus, įtraukti jaunus, kylančius menininkus ir pritraukti naujus narius. Mačiau seminarus Jordanijoje ir Italijoje, o pirmasis BABEL seminaras vyko Javoje, Indonezijoje – ten menininkai iš įvairių šalies vietovių, dar

tik žengiantys pirmuosius žingsnius vaikų teatre, buvo suburti ir palaikomi. BABEL parama kartu su įkvepiančia vietine aistra ir patirtimi paskatino naują spektaklių bangą, skirtą būtent jaunajai auditorijai – tai, ko Indonezijoje iki tol beveik nebuvo. Galima teigti, kad šis reiškinys paskatino ir ASSITEJ Indonezijos skyriaus įsikūrimą. Kokia išskirtinė akimirka!

Klausymosi menas – tai ir meninė praktika, ir politinis aktas.

BABEL projektas yra demokratiškas: dirbama įvairiomis kalbomis – taip pat ir be žodinės kalbos, tyrinėjamos bendravimo formos, klausomasi vaikų ir leidžiama jų balsui paveikti estetinį pasirinkimą. Projektas kviečia į pluralizmą ir gilų apmąstymą. Tai ambicinga iniciatyva, kviečianti mus – kaip kūrėjus ir kaip atstovus – reaguoti į socialinio susiskaldymo ir prieštarių realijas. Dėmesys balsams, kurie dažnai lieka neišgirsti ar ignoruojami, liudija įsipareigojimą auditorijai – ypač vaikams – kaip kultūrinio gyvenimo dalyviams ir lyderiams. Nuoseklus siekis svajoti, tyrinėti ir mokytis per estetiką šiame projekte turi didžiulę įėgą.

Teatras ir performansas čia pateikiami kaip įrankiai ir įkvėpimo šaltiniai pokyčiams – būtent dėl savo nematerialaus, jautraus pobūdžio. Tikroji stiprybė slypi idėjų tėkmėje ir neverbaliniame žmonių ryšyje – jei tik klausomės tam, kad suprastume. ASSITEJ International didžiuojasi galėjusi būti šio išskirtinio projekto – „**BABEL: klausymosi menas teatre vaikams**“ – dalimi.

Esu tikra, kad šis leidinys įkvėps, sudomins ir paskatins mus visus klausytis tam, kad suprastume – mūsų pasaulinėje bendruomenėje.

2024, October
Galway (Ireland)
photo Anita Murphy

2024, April
Esbjerg (Denmark)
photo Jacob Stage

2025, January
Vilnius (Lithuania)
photo Dainius Putinas

2025, March
Bologna (Italy)
photo Francesca Nerattini

KLAUSYTIS JAUNOSIOS AUDITORIJOS. BABEL PROJEKTO MISIJA

Leškoti ir palikti pėdsakus – kodėl BABEL knyga

Yannick Boudeau ir
Roberto Frabetti

„Todėl man reikia grįžti į daugybę būsimų vietų, kad galėčiau atrasti save ir nuolat save tyrinėti – be jokio liudininko, tik mėnulis. Tada švilpauti iš džiaugsmo, klajoti tarp akmenų ir žemės grumstų, neturint jokio kito tikslo, kaip tik gyventi; neturint jokios šeimos – tik kelią.“ (Neruda, 1972, p. 93)

Grįžti į tiek daug būsimų vietų...

Mes tikime, kad beveik neįmanoma visiškai aiškiai išreikšti ryšio tarp atminties ir vizijos, tarp šaknų ir siekių. Kalbame apie atmintį, kuri nėra skirta šlovinimui, bet apie tai, ką pasirenkame neštis su savimi – tai, kuo verta dalytis, ką verta palikti ateities praeiviui.

Idėja, kad dalijimasis – žiniomis, kolektyviniu tyrinėjimu ir aktyvia kultūros politika, gebančia būti novatoriška – yra prasmingas, glūdi daugelio Europos Sąjungos kultūrinių programų finansuojamų projektų pagrinde.

Būtent tokios idėjos lydėjo BABEL projekto – Klausymosi menas teatre jaunajai auditorijai – pradžią. Tai projektas, kuris tiek kūrimo, tiek vystymo etapuose siekė pabrėžti scenos menų svarbą santykyje su vaikyste ir paauglyste.

Rašyti apie Europos projektą – tikras iššūkis. Tai daug reikalaujantis, bet ir

labai malonus darbas, jei randi tinkamą sinergiją su kitais projekto kūrėjais. Taip ir buvo BABEL atveju. Kūrybos fazė – tai etapas, kai viskas atrodo įmanoma, net ir galimi kliuviniai atrodo turintys sprendimus.

Tačiau projekto įgyvendinimas – tikrasis jo kelias – buvo visai kas kita.

Galbūt ne mažiau malonus ir prasmingas, bet tikrai sudėtingesnis ir ne toks sklandus. Įgyvendinimo metu, kai įsivaizduotos patirtys įgauna realią formą, pradedi suvokti, kokį poveikį projektas daro ar gali daryti: ar tikėtini rezultatai bei tikslai yra pasiekiami – visiškai ar iš dalies, ar kažkas atsidūrė aklavietėje, o galbūt atsivėrė netikėti nauji keliai. Projektas įgauna savitą gyvybinį ritmą per savo silpnybes ir semiasi stiprybės, tapdamas kolektyvine, gyva patirtimi. Patirtimi, kuri laikui bėgant įtraukė daugybę, įvairaus amžiaus žmonių, tų, kurie iš pradžių egzistavo tik popieriuje, kaip anoniminės „tikslinės grupės“ be veido ar vardo.

BABEL kelias per ketverius gyvavimo metus, nors ir judėjo pagrindiniu iš anksto suplanuotu maršrutą, nuolat turėjo prisitaikyti prie realybės kylančių kintamųjų. Tai lėmė tam tikrus prisitaikymus, pauzes ir naujus startus. Tačiau pamažu BABEL projektas atrado savo kelią. Jis buvo mažiau tiesus ir glotnus nei išrašytas popieriuje, tačiau aiškesnis, daugiau apčiuopiamas ir, svarbiausia – turtingesnis paliktais pėdsakais.

Kelių ir žinių neįmanoma perduoti, jei jie nebuvo pažymėti – jei neliko ženklų ar pėdsakų. Tai atminties pėdsakai, kurie nurodo kryptį praeiviams, išryškina tam tikrą momentą, apšviečia detalę. Tai

atminties pėdsakai, kuriuos laikome esminiais žinių perdavimui ir supratimui – nes jie nepriklauso niekam. Tai ypač svarbu kultūriniuose procesuose, kuriuose kūryba yra neapčiuopiama ir nuolat besivystanti, kur sunku įvardyti vieną autorių ar išradėją, nes įtakų būna daugybė.

Mes netikime „kūrėjo“ idėja – juk niekas neišranda nieko visiškai nuo nulio. Tas, kurį vadiname „išradėju“, galbūt tiesiog sugebėjo atrasti sintezę – tinkamą jau daug kam žinomų elementų pusiausvyrą. „Išradėjas“ tarsi užbaigia kelionę, kurią iki tol nešė kiti. Ir netrukus atsiras naujų, ir ateis dar vienas „išradėjas“, kuris sukurs kitą sintezę ir žengs dar toliau.

Todėl žinių ir suvokimo negalima įkalinti autorių teisėmis – tik dalijantis, permąstant ir transformuojant jos išlaiko gyvybingumą. Atminties pėdsakai, susipinantys tarp pradinio projekto ir to, kuris gimė procese, atskleidžia jo transformacijos audinį.

Sąveika tarp įsivaizduoto/suplanuoto ir įgyvendinto/užbaigto yra stebinanti – ji nepaprastai turtinga kūrybine prasme, siūlanti įkvėpimo naujiems projektams. Šias galimybes nesunkiai pastebi tie, kurie išgyveno BABEL patirtį – partneriai ar menininkai, dirbantys ir kuriantys jaunajai auditorijai.

Tačiau jei ši patirtis nėra kritiškai analizuojama ir netampa bendra atmintimi, šios galybės gali likti nepastebėtos tiems, kurie negalėjo dalyvauti projekto veiklose arba patyrė jas tik fragmentiškai. Bendra atmintis, susipinanti su partnerių ar dalyvių asmeniniais prisiminimais, naudinga ne tik jiems patiems, bet ir veikia kaip kritinis įrankis, leidžiantis permąstyti

patirtis ir kurti prieinamą archyvą – tokį, į kurį galima atsigręžti tiek planuojant būsimus projektus, tiek siekiant geriau suprasti mūsų veiklos kontekstą, aiškiau įžvelgti daugybę „kodėl“ bei atnaujinti patirties istoriją.

Iš šio poreikio gimė mintis sukurti kritinės stebėsenos ir tyrimų procesą, kuris vyko visus ketverius metus, jį vykdė Wolfgang Schneider ir Nicola Scherer¹ – ir kurį, kaip ir pačią knygą, pavadino „Įkvėpimų katalogu“.

Šios pratarinės pabaigoje manome, kad svarbu paaiškinti, koks šios knygos tikslas – ir kas tai per knyga.

Tai nėra dienoraštis. Tai nėra vertinimo ataskaita. Ji nenagrinėja BABEL projekto pasiekimų, nevertina, ar buvo pasiekti suplanuoti rezultatai, ar įgyvendinti suplanuotų veiklų etapai. Ji nematuoja rezultatų, nevertina trumpalaikės, tarpinės ar ilgalaikės naudos.

Tai tiesiog „Įkvėpimų katalogas“.

Jo tikslas – dalintis įžvalgomis, galinčiomis įkvėpti meninius ir kultūrinius projektus, bei kurti erdvę apmąstymams apie daugiasluoksnes

BABEL projekto prasmes.

Jis skirtas menininkams, praktikams, tyrėjams, projektų kūrėjams, studentams – visiems, kurie dirba ar studijuoja vaikų ir jaunimo teatro bei scenos menų srityje.

Jis skirtas tiems, kurie tiki, kad atmintis – tikra atmintis, o ne ta, kuri kaupia dulkes, – yra svarbi.

Atmintis ir vizija – esminiai žmogaus evoliucijos elementai. Prarasti atmintį

– nepriimtina. Dar mažiau priimtina ją prarasti vien dėl to, kad skubame vartoti, kad pamiršome, kaip palikti pėdsakus, kuriais vieną dieną galėtų pasekti kiti. Arba todėl, kad mums jau nebeatrodo verta ieškoti tų pėdsakų, kuriuos paliko prieš musėjusieji.

„Įkvėpimų katalogas“ – tai tyrimų kelionė, gimusi iš poreikio ieškoti ir palikti pėdsakus.

Naudota literatūra

Neruda, Pablo. 1972. *Fine del Mondo*. Milano: Edizioni Accademia.

¹ Dr. **Wolfgang Schneider** Professor Emeritus of Cultural Policy Research, University of Hildesheim, Germany and Dr. **Nicola Scherer**, University of Applied Science Niederrhein, Mönchengladbach, Germany.

Įsivaizduota ir įsivaizduojama istorija – kaip ir kodėl gimė BABEL

Yannick Boudeau ir
Roberto Frabetti

„BABEL: klausymosi menas teatre vaikams“ projekto idėja priklauso strateginei lėšų pritraukimo grupei, kurią po 2017 m. įvykusio Pasaulinio kongreso suformavo ASSITEJ International Vykdytysis komitetas.

Projekto idėjos vystymas prasidėjo Kopenhagoje 2018 m. spalio mėn. Jau kitais metais, nors projektas dar neturėjo oficialaus pavadinimo, jis įgavo struktūruotą formą ir buvo pristatytas ASSITEJ Meniniame susibūrimė Kristiansande, Norvegijoje. Pasiūlyti pavadinimai projektui – „Svajojant suprasti“, „Ar jūs manęs klausotės?“ ir „Visapusiška kelionė per kalbas ir scenos menus vaikų ir jaunimo teatre“ – ypač pirmasis, atspindėjo tai, kas vėliau taps projekto pagrindiniais tikslais. Pirmasis šio projekto tikslas – suteikti ASSITEJ International stabilumą organizacijos veiklai palaikyti, ypač dideliems kultūriniais projektams, tokiems kaip regioniniai seminarai (susitikimų ir mainų galimybės menininkams iš ne Europos šalių), Next Generation rezidencijos (trumpalaikės mokomosios rezidencijos menininkams

ir operatoriams iki 35 metų, dirbantiems teatro jaunajai auditorijai srityje) ir ASSITEJ narių tinklo plėtra. Taip pat svarbus ir kitas projekto tikslas – plėtoti meninę kalbų barjerų tyrimo kryptį, kuri yra viena iš ASSITEJ International veiklos sričių. Šiuo požiūriu idėja „Svajojant suprasti“ yra itin reikšminga, nes ji leidžia įvairiais būdais sutelkti dėmesį į supratimo temą – priimti atsakomybę už kitų supratimą arba, tiksliau, rūpintis pačiu suprantamumu, kuris nėra supaprastintas, bet siekia gilesnio ryšio. Tai reiškia:

- ne tik tikrinti supratimo lygį, bet ir jo kokybę – įskaitant iškraipymus, nesusipratimus ar pakartotinius interpretavimus;
 - gebėti parodyti norą bendrauti ir kurti ryšį su kitu;
 - kartu pozicionuoti save supratimui – atsiverti suvokimui;
 - stengtis priartėti prie to, kas perduodama, nesprendžiant iš anksto ir nevadovaujantis šališkumu.
- Idėja „Svajojant suprasti“ per meninę kūrybą nagrinėja bendravimo ir susikalbėjimo temą. Tokiu būdu ji gilina klausimus, susijusius su tarpukultūriniu dialogu, tarpusavio supratimu bei pagarbos kitoms kultūroms ugdymu. Tyrinėjamos sritys apima:
- vaikų ir jaunimo kalbą bei įvairias kultūrinės įvairovės formas;
 - kalbą ir tarpkalbinės komunikacijos iššūkius;
 - barjerus, nesusipratimus ir žodyno ribotumus;
 - Europos kalbas ir tarpeuropinės komunikacijos ypatumus;
 - naujos pilietybės sampratą – kultūrų ir kalbų susitikimą.

Projektas siekia atskleisti scenos menų potencialą ir unikalumą. Ypatingas dėmesys skiriamas teatrui ir šokio menui vaikams bei jaunimui – sritims, kuriose atlikėjai nuolat siekia užmegzti artimą ryšį su savo auditorija: vaikais ir paaugliais. Šie žiūrovai į teatro pasaulį žengia būdami laisvi nuo konvencijų ir kultūrinių išankstinių nuostatų. Nuo pat projekto pradžios buvo aiškiai apibrėžtos keturios pagrindinės veiklos kryptys. Nors visos jos vienodai svarbios, finansiškai reikšmingiausia tapo ta, kuri orientuota į festivalius. Dėl šios priežasties projekto partneriais tapo jaunajai auditorijai skirti festivaliai, pasižymintys ryškiu tarptautiniu aspektu. **Festivaliai.** Festivaliai užtikrino pakankamą projekto bendrafinansavimo lygį, tačiau svarbiausia – jie tapo projekto „miesto aikštėmis“: susitikimų, mainų ir dalijimosi patirtimi vietomis. Čia vyko dauguma projekto renginių – nuo meninių iki partnerystės ryšių kūrimo.

Seminarai. Surengta 16 seminarų partnerių atrinktiems menininkams, ASSITEJ tinklų nariams ir Next Generation bendruomenei, kur menininkai, vadovaujami dviejų fasilitatorių/meno vadovų, turėjo galimybę mokytis ir kurti scenoje tam tikrą temą. Aštuonios darbo grupės galėjo susitikti du kartus savaitės trukmės seminaruose, vykusiuose festivalių metu.

Tyrimų grupė. Trečioji projekto veikla – tyrimų grupė, tebėjusi visą projekto eigą, rinkusi medžiagą ir rengusi

dokumentaciją, galinčią būti naudinga visiems besidomintiems.

Papildomos kryptys. Tai veiklos, apėmusios papildomus renginius už Europos ribų. Jas sudarė trys dalys: regioniniai seminarai, organizuoti bendradarbiaujant su tarptautiniais festivaliais šešiuose pasaulio regionuose; pagalba dideliems ASSITEJ renginiams – Pasauliniam kongresui ir Meniniam susibūrimui; bei parama „Next Generation“ rezidencijų programai.

2020 m. sausį projektas buvo išgrynintas – atėjo metas teikti paraišką „Kūrybiškos Europos“ programos 2021–2027 m. kvietimui, planuotam 2020 m. rudenį. Tačiau 2020 m. vasarį įvyko kai kas daug reikšmingesnio nei pats kvietimas – pasikeitė mūsų laiko ir erdvės suvokimas. Erdvę ėmė žymėti fizinis atstumas, o laikas virto tarsi avarine dimensija – iš esmės sustojusia. BABEL projekto paraiškos rengimas vyko nuotoliniu būdu, nes tai buvo Covid-19 distopinės visuomenės laikotarpis.

Kiek vėliau įvyko priverstinė ilgalaikė kūrybinė partnerystė tarp Briuselio ir Bolonijos, kuri palaipsniui virto nuostabių kūrybinių žaidimų, sudarytu iš daugybės juodraščių. Laukėme, kol EACEA² paskelbs kvietimą.

Prieš pandemiją dar įvyko du svarbūs susitikimai. Pirmasis – Štutgarte 2019 m. gruodžio pradžioje su Brigitte Dethier ir Alex Byrne³, kurie sutiko tapti projekto meniniais fasilitatoriais/meno vadovais.

2 **EACEA:** European Education and Culture Executive Agency. This is the European Agency responsible for managing funding in the areas of education, culture, audiovisuals, sport, citizenship, and volunteering.

3 **Brigitte Dethier.** Directress. In 2002, she founded the JES (*Junges Ensemble Stuttgart*) and was the Artistic director until 2022. She directed the Festival *Schöne Aussicht*. Now she is a freelance Directress of theatre for children and young people.

Alex Byrne. Director and Artistic Director of *New International Encounter*, the company that he founded in 2001,

Būtent šiame susitikime, kartu su Kūrybinių seminarų struktūros ir turinio apibrėžimu, atsirado pavadinimas „BABEL“ – aiški nuoroda į lingvistinę painiavą. Formavosi pradinė pavadinimo versija: *BABEL. Teatro vaikams ir jaunimui kalbų kelionė*.

2020 m. sausio pabaigoje Frankfurte prie Maino įvyko dar vienas susitikimas, šį kartą su Wolfgang Schneider⁴, kurio metu buvo aptartos pagrindinės tyrėjų veiklos kryptys, turinys ir metodai. Šio susitikimo metu aptarėm dar vieną veiklų grupę, „Refleksijos salas“ – specialias veiklas, skirtas projekto temų apmąstymui ir gilesniam tyrimui, kurios vyko įvairiuose festivaliuose.“

Europos projekto rašymas yra kūrybinis procesas. Galimi vaizdai atrodo realūs – už žodžių ir skaičių galima įžvelgti žmones, kurie veikia, keliauja ir susitinka. Pradedi matuoti detales, atskleidžia visi nesuderinamumai ir trūkumai, bet kartu – tikrieji pamatai, stiprybės ir ypatumai, ant kurių galima statyti. Kruopščiai tikrinamos sąlygos dėl suderinamumo, įgyvendinamumo ir tvarumo: ar planuojamas projektas nuoseklus ir suderinamas su partnerių tikslais bei misija; ar planuojamos veiklos tikrai įgyvendinama; ar ir jis ekonomiškai bei veiklos požiūriu tvarus.

Tiesa, šie kriterijai, ypač ekonominio tvarumo, lydėjo visą projektavimo procesą nuo pat pradžių.

Kartu buvo analizuojamas ir rašymo efektyvumas. Projektas gali turėti nuostabių idėjų, tačiau iššūkis – jas veiksmingai perteikti. Todėl nuolat

grįždavome prie vienos iš esminių projekto idėjų – „Svajojant suprasti“, klausdami savęs, ar paraiška suprantama, ar gali sukelti nesusipratimų, ar nėra perteklinė, nuobodi, ar atskleidžia ypatumus ir originalumą, ar yra paprasta ir nuoširdi.

Rašymo proceso metu atsirado pavadinimas *The Art of Listening in Theatre for Young Audiences*, ir buvo atrasta „raktinė“ skaitymo linija, leidžianti reflektuoti įvairius aspektus, susijusius su pagrindine tema – *supratimo kokybe*.

Šis raktas buvo *menas klausytis*, interpretuojamas įvairiais būdais.

Pirmiausia – klausymasis auditorijos. Tai svarbu bet kuriai publikai, tačiau ypač vaikams ir paaugliams – žmonėms, kurių ritmai, jautrumas, suvokimo ir pažinimo savybės labai skiriasi nuo suaugusiųjų. Klausytis auditorijos būtina ieškant santykio, pagrįsto jautimais.

Kitas aspektas – menininkų, scenos partnerių klausymasis. Tai jutiminiai santykiai ir profesinis bendradarbiavimas tarp kūrėjų. Tai reiškia scenos dalijimąsi ir ypatingą dėmesį komunikacijos sunkumams, kylantiems, kai kartu dirba menininkai iš skirtingų kalbinių, kultūrinių bendruomenių ar skirtingų kartų. Pagrindinis elementas, išskiriantis projektą BABEL iš tradicinio požiūrio, kuris klausymą priskiria tik auditorijai, yra pabrėžimas, kad klausymasis – tai abipusis procesas, leidžiantis kurti stiprų, jutiminiais pagrindais paremtą ryšį. Tai skatino menininkus reflektuoti savo tikrąjį gebėjimą klausytis – ne tik garsu, bet ir per visus pojūčius.

which has produced national and international touring theatre for young people and adults, since 2008.

4 Dr. **Wolfgang Schneider**. Professor Emeritus of Cultural Policy Research, University of Hildesheim, Germany.

Be to, *BABEL* aiškiai išskėlė vaikystę ir paauglystę į savo vizijos centrą. Vaikai ir jaunimas dažnai gyvena kultūriniuose paribiuose, kur trūksta kokybiškos kultūrinės pasiūlos tiek kiekybės, tiek kokybės požiūriu, todėl jiems ne visada užtikrinamos lygios galimybės kultūrinei pilietybei.

Utopinė vizija, kad vieną dieną visi vaikystės ir paauglystės etapai bus visiškai pripažinti kaip kultūrinės pilietybės turėtojai – ne tik teoriniu lygmeniu – tapo viso projekto vystymą vedančiu siūlu. Ji pabrėžia, kad vaikai ir jaunimas nėra tik ateities piliečiai ar stebėtojai, bet ir dabarties dalyviai. Jie – žmonės, turintys teisę į visavertę kultūrinę pilietybę, nepaisant jų kalbinio, kultūrinio, ekonominio ar socialinio pagrindo.

Baigus rašymo procesą, liko tik laukti kvietimo. Laukėme pusantrų metų, nes naujosios „Kūrybiškos Europos“ programos rengimas užtruko ilgiau nei tikėtasi. Ji pasirodė tik 2021 m. liepos mėn., o paraiškas teikti buvo galima iki rugsėjo mėn. pabaigos. Darbas buvo atliktas, projektas buvo paruoštas, tačiau naujoji programa turėjo daug esminių ir formalių skirtumų, ypač dėl kvietimo taisyklių ir paraiškos pildymo.

Į pagalbą atėjo juodraščiai, išlikę nuo Bolonijos ir Briuselio partnerystės laikų, leidę dar kartą peržvelgti projekto idėją formuluojant paraišką. Tai buvo įsivaizduojama, beveik virtuali formuluotė, kuri pradėjo formuotis 2022 m. gegužę, kai žodžiai ėmė virsti tikromis patirtimis. Bet tai, kaip sakoma, jau kita istorija.

Klausantis festivalių - Tyrinėjant praktikas ir perspektyvas

Nicola Scherer

Šis tyrimas, vykdytas projekto *BABEL - klausymosi menas teatre jaunajai auditorijai* rėmuose, nagrinėjo šiuolaikinių scenos menų festivalių jaunajai auditorijai struktūrą, praktikas ir sociokultūrinius poveikius visoje Europoje. Naudojant kokybinę ir tarpdisciplininę metodiką, buvo tiriami festivaliai 11 Europos šalių (Belgija, Danija, Prancūzija, Airija, Italija, Lietuva, Nyderlandai, Serbija, Slovėnija, Ispanija ir Švedija) kaip reprezentatyvūs pavyzdžiai. Tyrimas taip pat įtraukė 3-5 stebėtojų, esančių už Europos ribų, perspektyvas, siekiant praturtinti palyginamąją dimensiją. Tyrimo dizainas derino ekspertų interviu, dalyvaujamąją stebėseną ir festivalių medžiagos analizę, siekiant sujungti teorinius modelius su realia menine praktika. Tyrimo ypatybė buvo jo atvirumas procesui: vietoj griežto linijinio kelio tyrimas leido eksperimentuoti, prisitaikyti ir reaguoti į besikeičiančią kultūrinę aplinką. Tai lėmė tikslų supratimą apie dabartines praktikas ir suteikė pagrindą permąstyti strategijas kultūros politikos ir meninės plėtros srityse sparčiai kintančiame pasaulyje.

Tyrimo pagrindinės sritys:

1. Festivalio erdvės ir scenos menai jaunajai auditorijai

Paaikškėjo, kad jaunoji auditorija yra ypač jautri erdviniams aplinkos aspektams – ji nuoširdi, intuityvi ir fiziškai išraiškinga. Tyrime buvo atidžiai stebima, kaip vaikai ir paaugliai sąveikauja su festivalio erdvėmis – ne tik kaip su fizinėmis vietomis, bet ir kaip su socialinėmis, estetinėmis bei taisyklėmis grindžiamomis aplinkomis. Analizuota, kaip erdvės dizainas veikia dalyvavimą, kaip kūnai juda per erdves ir sąveikauja su jomis, bei kaip ši dinamika prisideda prie festivalio patirties arba ją trikdo.

Tyrimė naudotos metodikos: dalyvaujamasis stebėjimas, ekspertų interviu (pvz., su fasilitatoriais) ir festivalio dokumentų analizė.

2. Klausymo menas ir festivalio santykių dinamika

Tyrimas nagrinėjo komunikacinius ryšius, kuriuos festivaliai kuria tarp menininkų, organizatorių ir auditorijos. Analizuota, kas yra girdima, kokios kalbos ir balsai įtraukiami arba marginalizuojami, bei kaip festivaliai suvokia vaikus ir jaunimą – ne kaip vis dar nesubrendusius žmones, o kaip pilnaverčius kultūros dalyvius. Projektas tyrė, kaip klausymas, dialogas ir reagavimas festivalio kontekste daro įtaką inovacijoms ir įtraukčiai, ypatingą dėmesį skiriant laikotarpiui nuo 2023 iki 2025 m. Duomenys buvo surinkti grupinėse diskusijose, interviu su menininkais, mediatoriais ir organizatoriais, taip pat per tiesioginį dalyvavimą meninėse dirbtuvėse.

3. Kuratoriai ir jaunoji auditorija: įtaka, atsakomybė ir atstovavimas

Kuravimas tapo reikšminga tema, atspindinčia augantį kuratorių vaidmenį formuojant festivalio meninę kryptį ir vertybines nuostatas. Tyrimas kritiškai vertino kuratorių sprendimų priėmimo procesus, nagrinėjo, kokie pasakojimai ir pavyzdžiai yra skatinami, bei kaip festivaliai reflektuoja globalios visuomenės, šeimos, individualumo ir įvairių iššūkių temas. Ypatingas dėmesys skirtas atstovavimui ir dalyvavimui – kokios istorijos pasakojamos, kokiais formatais ir kokia tarptautiškumo samprata formuojama. Analizė apėmė interviu su kuratoriais, atrankos procesų stebėseną ir viešosios festivalio komunikacijos vertinimą.

Pagrindinės išvados

- **Jaunoji auditorija kaip aktyvus kultūros agentas**

Jauni žmonės nėra pasyvūs stebėtojai – jie formuoja festivalio patirtį per sąveiką, grįžtamąjį ryšį ir fizinį dalyvavimą. Jų intuityvūs ir nuoširdūs atsakymai suteikia vertingų įžvalgų apie festivalio erdvės kokybę ir prieinamumą. Dalyvavimą lemia ne tik meninis turinys, bet ir erdvės dizainas, socialinė aplinka bei galimybės tikram įsitraukimui.

- **Festivalio erdvės yra daugiasluoksnės socialinės konstrukcijos**

„Erdvė“ apima ne tik fizines vietas, bet ir emocines, socialines bei estetiškes dimensijas, kurios lemia, kaip jaunoji auditorija orientuojasi ir kuria festivalio patirtį. Tyrimas atskleidė, kad erdvių dizainas reikšmingai veikia vaikų įtrauktį, autonomiją ir įsitraukimą.

- **Klausymas kaip meninės ir**

institucinės praktikos forma

Tyrimas pabrėžė gilią klausos vertę – tiek tiesioginę, tiek metaforinę prasmę – tarp menininkų, kuratorių ir organizatorių. Klausymas skatina atsakingą ir įtraukią komunikaciją bei transformuoja festivalius, kad jie atspindėtų auditorijos įvairovę.

- **Kuratorių praktikos turi stiprų politinį ir kultūrinį poveikį**

Kuratoriai atlieka centrinį vaidmenį formuojant pasakojimus, atstovavimą ir dalyvavimą. Tyrimas atskleidė augančią sąmonę apie etines atsakomybes, susijusias su kuratorių sprendimais – ypač valdžios struktūrų, tapatybės politikos ir globalių nelygybių kontekste. Norint pasiekti jauną auditoriją, kuratoriams reikia sąmoningiau apmąstyti savo pasirinkimus ir siekti didesnio įtrauktumo.

- **Dalyvavimas išlieka nevienodas, nepaisant gerų ketinimų**

Nors daugelis festivalių siekia skatinti dalyvavimą, jo formos, laipsnis ir kokybė gerokai skiriasi. Simbolinės ar formalios įtraukties formos dažnai neatitinka jaunų dalyvių lūkesčių. Tikras dalyvavimas reikalauja ilgalaikio įsitraukimo, bendradarbiavimo ir struktūrinio įsipareigojimo iš organizatorių pusės.

- **Tarptautinis bendradarbiavimas reikalauja struktūrinių pokyčių**

Globalus ir transnacionalinis bendradarbiavimas teatro jaunajai auditorijai srityje dažnai pasižymi galios disbalansu. Tyrimas atskleidė poreikį dekolonizaciniams metodams, struktūrinei partnerystei ir naujiems įrankiams, kurie padėtų užtikrinti teisingą ir tvarų bendradarbiavimą tarp šalių.

Epilogas: Kultūros politika, transformacija ir transnacionalinis bendradarbiavimas

Teatras jaunajai auditorijai vis dar susiduria su sisteminėmis problemomis – ribotu finansavimu, nepakankamu kritiniu pripažinimu, trūksta kultūros politiką formuojančių institucijų paramos. BABEL tyrimas išryškina skubų poreikį pertvarkyti kultūros politikos prioritetus, siekiant didesnės lygybės, matomumo ir tvarumo šioje srityje.

Tyrimo epicentre – klausimas, kaip tarptautinis bendradarbiavimas galėtų vykti etiškiau ir efektyviau. Tyrimas ragina nuodugniau suprasti partnerystes kuriant tarptautines produkcijas ir akcentuoja būtinybę naikinti postkolonialines formas, formuojančias

galios dinamikas pasaulinėje scenos menų srityje. Tvarus ir įtraukus bendradarbiavimas reikalauja naujų įrankių, formų ir bendros atsakomybės. Jaunajai auditorijai skirtiems festivaliams būtina transformuotis į atsparias, įtrauktimi grįstas erdves, atspindinčias šiuolaikinę jaunosios auditorijos įvairovę. Tai reiškia bendro kūrimo, atstovavimo ir klausymo praktikų integravimą į institucinę struktūrą.

Be akademinio indėlio, BABEL siūlo praktiškas ir pritaikomas strategijas kultūros dalyviams, politikos formuotojams ir pedagogams Europoje ir už jos ribų – įrankius, padedančius kurti įtraukiančią bei pažangią scenos menų plėtrą jaunajai auditorijai.

BABEL – Vaikystės idėja

Roberto Frabetti

„Kūrybiškos Europos“ programai pateiktos BABEL projekto paraiškos ekspertų vertinimo santraukos penktame skyriuje paminėta:

„Projektas turi potencialą skatinti pokyčius ir inovacijas, pateikdamas vaikų ir jaunimo sampratą kaip lygiaverčių visuomenės narių, o ne vis dar „besiformuojančių asmenybių“.

Šis ekspertų teiginys mane užpildė pasididžiavimu ne tik todėl, kad jis atspindi koncepciją, kurią 2012 m. paskaitoje išsakė Roger Bedard⁵, ir kurią nuo to laiko esu įsisavinęs bei aistringai palaikau kiekviena įmanoma proga, bet ir todėl, kad paraiškos formoje (skiltyje „1.4.Horizontalūs prioritetai– lyčių lygybė, įtrauktis, įvairovė ir atstovavimas“) buvome parašę:

Įsipareigoję siekti aukščiausių įtraukties standartų, „BABEL“ partneriai – tiek savo ilgalaikėje perspektyvoje, tiek įgyvendindami šį projektą – siekia atkreipti dėmesį į tai, kad mūsų socialiniuose kontekstuose vaikams ir jaunimui vis dar nesuteikiama visavertė socialinė ir kultūrinė pilietybė. Jie pernelyg dažnai tebelaikomi „besiformuojančiomis asmenybėmis“, o ne tiesiog „žmonėmis“, nepaisant to, kas apibrėžta Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 1 straipsnyje, priimtoje 1989 m. Generalinės

Asamblėjos metu. Ši koncepcija apibrėžia vaikus ir jaunimą kaip mažumą – tiksliau, kaip įvairių mažumų visumą, atsižvelgiant į skirtingų amžiaus grupių (nuo 0 iki 18 metų) ypatumus. Jie gali būti visuomenės dėmesio objektas, nors tas dėmesys ne visuomet yra pakankamas ar tinkamas, vaikai ir jaunimas vis dar nėra iš tiesų įtraukti. Tai rodo, kad vaikystė ir jaunystė yra ne tik savita ir esminė mūsų visuomenės dalis, bet ir unikalūs kultūrinės įvairovės atspindys. Tokiu būdu vaikystė ir jaunystė atsiskleidžia kaip specifinės socialinės kategorijos, kurioms teisėtai galėtų būti taikoma UNESCO „Konvencija dėl kultūros raiškos įvairovės apsaugos ir skatinimo“.

„BABEL“ partneriams siekti didesnio vaikų ir jaunimo įtraukties reiškia plėsti erdves, kuriose atsispindėtų visų įvairovės ir unikalumo formų įtrauktis – nes vaikystėje ir jaunystėje yra atstovaujamos visos įvairovės.

Tiek Vaiko teisių konvencija (Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja, 1989), tiek Europos vaikų teisių chartija (Europos Parlamentas, 1992) neabejotinai siekia matyti „vaiką kaip pilietį“. Bet kada ši idėja galų gale taps realybe? Kada vaikas pagaliau bus pripažintas „dabarties piliečiu“ arba „visaverčiu žmogumi“, o ne „ateities piliečiu“ ar „besiformuojančia asmenybe“?

Žinoma, galime žaisti žodžiais ir daugybe prasmų, kurias gali turėti kiekvienas simbolis. Galime pripažinti, kad nė vienas iš mūsų nėra nei labiau, nei mažiau „tapęs žmogumi“ už kitą ir kad visi esame nuolatinės transformacijos būsenoje –

5 **Roger Bedard** is Professor Emeritus and director of the “Theatre for Youth MFA & PhD Program” at Arizona State University. The words cited are from the lecture “International Experiences”, Visions of the Future, Visions of Theatre, Bologna, February 2012.

nuo gimimo iki mirties. Todėl „tapimas“ tiesiog išreiškia natūralius pokyčius, o ne yra sąvoka, kuria turėtume grįsti vaikų teisių ir pripažinimo ribojimą, atimdami iš jų teisę būti žmonėmis tiek dabartyje, tiek mūsų akyse.

Ši nuolatinės transformacijos perspektyva yra intriguojanti. Manau, kad ją prasminga priimti tik tuomet, kai bus visiškai įgyvendintos lygiavertės galimybės tarp vaikų ir suaugusiųjų bei įveikta esama akivaizdi diskriminacija. Galbūt todėl šiandien būtina tvirtai pareikšti, kad vaikas turi teisę į visavertę pilietybę ir būti laikomas „visaverčiu žmogumi“, o ši teisė prasideda nuo pat gimimo.

Turime saugotis minties, kad laikas, reikalingas žinių ir įgūdžių įgijimui – dažnai laikomas būtinu gebėjimui spręsti ir priimti sprendimus įrodyti – galėtų būti naudojamas kaip pasiteisinimas riboti vaiko statuso pripažinimą. Nors tiesa, kad žmogus nuolat mokosi, o vaikas, kaip pažeidžiamas subjektas, turi teisę į rūpestį ir apsaugą, šios realijos neturi atimti iš jo pilnavečio piliečio statuso ir teisės būti šiandieniniu, o ne tik rytojaus žmogumi.

Deja, toks mąstymas vis dar nėra savaime suprantamas. Užtenka pažvelgti į daugybę architektūrinių barjerų, su kuriais vaikai susiduria mūsų miestuose – jie pernelyg dažnai tampa jiems neprieinamomis urbanistinėmis erdvėmis. Arba apsvarstyti kultūrinių paslaugų trūkumą, skirtą vaikams, bei vaikų „getoizaciją“ siaurose pramogų ribose.

Europos vaikų teisių chartijos 8.1 straipsnyje teigiama: „vaikas reiškia kiekvieną žmogų iki 18 metų...“. Tai frazė, kuri yra prasmiškai prieštaringa, nes žodis „vaikas“ apima visą vaikystės spektrą –

nuo naujagimio, kuriam reikia priežiūros, iki 18 metų paauglio, pasirengusio žengti savarankiškai. Tai intriguojanti perspektyva, nes ji susieja priežiūros idėją ir kitoniškumą suaugusiųjų pasaulio atžvilgiu. Vertinu abi. *Priežiūros idėja* glaudžiai siejasi su žodžiu „teisė“ – ji reiškia dėmesį ir pagarbą visiems vaikams, ne tik tiems, kurie yra mums artimi. *Kitoniškumo idėja* verčia mus matyti vaikus ir jaunimą kaip visaverčius žmones kiekviename amžiaus trapsnyje, visaverčius savo unikalumu, žmones, su kuriais galime užmegzti ryšį „subjektas–subjektas“. Piliečius, kurie nuo gimimo turi teisę pilnavertiškai gyventi fizinėse ir dvasinėse erdvėse, kurias siūlo menas ir kultūra, dalijantis su suaugusiaisiais artumo ir priklausymo jausmu – priklausymu žemei, tautai, miestui, atsiveriančiam pasauliui, artumu kitiems ir jų mintims taikios visuomenės vizijoje. Tai yra klausimas dėl teisių. Vaikams ir paaugliams turi būti suteikta visapusiška kultūrinė pilietybė. Turime gerbti mintis tiek paauglio, tiek aštuonmečio, tiek mažos mergaitės, kuri ką tik žengė pirmuosius žingsnius. Minties ar jausmo kokybės negalima matuoti centimetais ar kilogramais.

Galime manyti, kad vis daugiau suaugusiųjų ima pripažinti kultūros svarbą vaikystei ir palaikyti idėją, jog vaikai bei jaunimas turėtų būti laikomi teisėmis apdovanotais individualiais – žmonėmis, turinčiais visavertę kultūrinę pilietybę.

Vis dėlto vis dar sunku įsivaizduoti, kad artimiausioje ateityje pradėsime suvokti kiekvieną vaikystės ir paauglystės etapą kaip savitos kultūrinės tapatybės išraišką ar pripažinsime „vaikystės ir paauglystės

kultūras“.

Kiekvieno vaiko unikalumas ir įvairovė dera su daugybe bendrų bruožų, įskaitant tai, kaip vaikai interpretuoja realybę ir patiria fikciją, bei jų neišsenkantį smalsumą, kuris maitina poreikį atrasti pasaulį ir suprasti, kaip įveikti jo sunkumus, tuo pat metu bandant pažinti jo teikiamas galimybes. Vaikai moka kentėti, mylėti, svajoti, tikėti, priimti ir būti apgauti...

Vis dėlto vaikai niekada nepraranda nepasotinamo troškimo įsivaizduoti ir formuoti savo ateitį. Kiekvieną dieną jie tam sunkiai dirba. Jie kaupia žinias, rinkdami tai, ką siūlo gyvenimas, ir pasirinkdami, ką pasiimti su savimi, kas gali būti naudinga jų pačių ateities vizijai. Tai gyvenimo įsitraukimo būdas, būdingas amžiui, kai viskas dar atrodo įmanoma, net tai, kas galbūt niekada neįvyks. Tai gyvenimo prasmės paieška, atidėliojant išankstinius nusistatymus ir baimę kitų atžvilgiu.

Diena po dienos, metai po metų, vaikai kuria savo supratimą su aistra ir ryžtu, tokiu intensyviu tempu, kuris daugeliui suaugusiųjų atrodo neįsivaizduojamas. Pasaulis skirtas būti atrastas, pažintas ir ištirtas visu savo spektru, tiek tiems, kurie priklauso mokslinei realybei, tiek tiems, kurie gyvena vaizduotės srityje. Tai darant, jie kuria turtingą, sudėtingą vaizduotės pasaulį, kuriame gilūs apmąstymai susipina su galimybių laisve ir beribių troškimu.

Nuolat klausiu savęs: kada mes peržengsime siaurą vaikų žinių matymą? Kada suteiksime erdvę jų smalsumui dėl to, kas mums gali būti nepastebima? Kada pradėsime žvelgti į vaikystę ir paauglystę su stebuklu, kurio jie tikrai

nusipelno?

Mes, suaugusieji, turime susigrąžinti suvokimą apie kitoniškumą priešais mus, siekdami iš tikrųjų būti su vaiku ar paaugliu, atsižvelgti į jų jautrumą, pasirenkę rinkti ir sekti daugybę jų paliktų pėdsakų. Turime atkakliai ieškoti to, ką jie jau neša savyje, pripažindami jų kultūrinių procesų unikalumą. Turime nuolat pasitikėti vaikais ir jaunimu bei vertinti jų begalinę įvairovę. Turime stengtis būti jiems naudingi, užtikrindami, kad jų kultūriniai procesai galėtų pilnavertiškai vystytis, nepatirdami jokių apribojimų. Prieš save matome individus. Mes, suaugusieji, esame atsakingi už jų gerovę. Dėl to turėtume užduoti labai paprastus klausimus:

- Ar galime ugdyti vaiką įtraukumui, jei nesirūpiname jo įtrauktumo jausmu?
- Ar galime ugdyti pagarbą, jei negerbiame kiekvieno vaiko su visa jo įvairove?
- Ar galime ugdyti gebėjimą susidoroti su šių laikų sudėtingumu, jei negerbiame kiekvieno vaiko sudėtingumo?

Norint pradėti pripažinti *Vaikų gyvenimo kultūrą*, turime siekti tapti edukacine bendruomene, o ne abejingu suaugusiųjų kolektyvu, mažai besidominčiu vaikų pasauliu, siekdami matyti visas mergaites ir berniukus kaip mūsų kelionės draugus. Jei tai kada nors įvyks utopiniame ateities pasaulyje, ta diena bus graži tiek jiems, tiek mums.

2023, January
Vilnius (Lithuania)
photo Rokas Snarskis

2023, June
Breda (Netherlands)
photo Hans Gerritsen

2025, April
Kolding (Denmark)
photo Søren K. Kløft

2023, June
Breda (Netherlands)
photo Hans Gerritsen

MENO ŽODYNO TYRINĖJIMAS TEATRO JAUNAJAI AUDITORIJAI KLAUSYMO SI KONTEKSTE

Klausymasis Kultūrinio ugdymo scenos menuose tyrimų prielaidos

Wolfgang Schneider

Seniausias žodynas datuojamas 600 m. pr. Kr. Jis buvo rastas Uruke – dabartinėje Varkoje, netoli senovinio Uro miesto Irake. Net ir tais laikais žmonės stengėsi dokumentuoti svarbiausias žinias leidiniuose, kuriuose buvo surašyti žodžiai ir jų reikšmės. Senovės graikai tokius rinkinius vadino *leksikonais*, Švietėjiškoje epochoje prancūzai – *enciklopedijomis*, o XIX a. Vokietijoje pasakų tyrėjai broliai Jakobas ir Vilhelmas Grimai rinko žodžius ir aiškino jų reikšmes.

BABEL projekte tam tikros sąvokos nuolat išskildavo diskutuojant ir interpretuojant *Klausymo meną*. Net ir europiniame projekte, turinčiame daug bendrų kultūrinių šaknų, svarbu tiksliai vartoti žodžius, ypač kai jie atlieka svarbų vaidmenį idėjų ir praktikų, veikiančių jaunajai auditorijai, mainuose. Kitty Morley tyrinėjo sąvoką „dėmesys“, Irma Unusić – „atmosferą“, Bruno Frabetti – „artumą“, Nicola Scherer aptaria reiškinius, slypinčius už sąvokos „smalsumas“, o Özlem Canyürek kuria savo žodyną, apmąstydama „įvairovę“.

Išgirsti balsus, kurie kitu atveju būtų nepastebėti

Kai teatras nagrinėja *Klausymo meną*, menas tuo pat metu turi nagrinėti ir ugdymą. Nepaisant visos meno laisvės, teatras visada yra ir mokymosi vieta, kurioje svarbu ne tik matyti ar girdėti, bet ir suprasti bei įžvelgti. Ugdymo teorijos

išskiria tris būdus, kaip tai galima pasiekti: be moksliskai racionalaus ir etiškai moralinio požiūrio į pasaulį, egzistuoja ir estetiškas patyrimas. Teatras įsipareigoja būtent šiam jutiminiam suvokimui bei prasmių ir simbolinių sąveikų interpretavimui.

Reikia pažymėti, kad šis išskirtinis teatro aspektas ne visada vertinamas rimtai: idealistinis požiūris į teatrą neretai nesuprantamas kaip misija, o egzistencinė teatro svarba – ne visuomet nuosekliai įgyvendinama praktikoje. Tai dar viena priežastis, kodėl buvo inicijuotas BABEL pilotinis projektas.

Teatras suteikia ypatingą elgesio formą – veikimą ir stebėjimą, tam tikrą susibūrimo patirtį. Pačios erdvės tvarka tampa tema, o daiktai ir erdvės yra perkuriami. Teatras kaip estetinė patirtis tuo pat metu gali būti suvokiamas ir kaip potencialiai kritinė praktika – per išskirtinę situaciją, kasdienybės tvarką, atskleidžiamas taisyklių veikimas. Yra teatrų, kurie save laiko tyrimų teatrais. Jų projektuose praktinis eksperimentavimas ir sceninė reprezentacija nėra traktuojamos kaip du atskiri procesai, o kaip persipynę (plg. Peters, 2025). Tokiu požiūriu darbas pirmiausia nesiekia sukurti „suaugusiųjų kūrinio“, bet koncentruojasi į performatyvaus tyrimo procesą kartu su vaikais. Tokie projektai siekia laužyti įprastą ir vis dar vyraujančią atskirties politiką, būdingą klasikiniam teatrui ar mokyklos aplinkai.

Tikslas – išgirsti balsus, kurie kitu atveju liktų nepastebėti ir nerastų atgarsio, suteikiant vaikams galimybę kalbėti savo balsais. Tokia praktika leidžia patirti tai, kas peržengia įprastos patirties ribas,

apima įvairias žinių dalijimosi formas ir generuoja skirtingas žinojimo būdus, nes teatras tampa patiriamas per dalyvavimą.

Kritika teatrui kaip estetinei praktikai

Ar teatras ir vaikų kasdienio pasaulio tyrinėjimas gali būti kritinis savaime? (plg. Westphal, 2025) Dabartiniai diskursai apie „kritikos kritiką“ bei mokslo ir meno krizę kelia papildomų klausimų: ar mūsų laikmetį apskritai dar galima vadinti kritikos amžiumi? Ši pažinimo forma vis labiau užgožiama vertinimo. Pats vertinimas taip pat kinta, jis gali reikšti pasmerkimą ar kaltinimą, ginčą ar atsisakymą. Santykyje su tiksline auditorija teatro kritika visada yra dvejopa: tai ir teatro kaip reiškinio, ir paties tyrimo jaunųjų žiūrovų akimis kritika.

Svarbu ne tik tai, kas atsiduria teatro kūrinų centre, bet ir tai, kas lieka jų pakraščiuose – neišsakyta, nepadaryta, nematyta, tai, kas neįprasta pažįstamoje kasdienybėje. Pakraščiai neįkūnija kito pasaulio, o veikiau tai, kas skiriasi nuo esamo, kas slopinama ar net represuojama įprastų interpretacijos praktikų, bet vis dėlto išlieka kaip galimybė, juntama troškimuose, baimėse ir fantazijose. Tai nereiškia faktinio pasaulio pakeitimo kitu, bet veikiau esamo pasaulio dekonstrukciją, atskleidžiant jo pagrindus ir fonus bei darant juos skverbtingus.

Daugiau tyrinėjamojo teatro!

„Ką turime suteikti vaikams ir jaunimui, kad jiems teatras taptų prieinamas?“

– klausia Gabi dan Droste, Berlyno *FELD Theatre* jaunajai auditorijai meninė direktorė, konferencijos „Tyrimai vaikų ir

jaunimo teatre“ Hamburge metu ([Droste, 2025]). Šis klausimas apibrėžia teatrų jaunajai auditorijai pagrindinę kryptį ir socialinę misiją.

Paprastai tai reiškia programos sudarymą ir spektaklių repertuarą, leidžiančius tikslinei auditorijai lankyti spektaklius, vis dažniau lydimus edukacijomis. Tačiau, pasak Gabi dan Droste, „požiūris į tyrimus vaikų ir jaunimo teatre siekia daug daugiau, jis keičia turinį, komunikacijos formas, meninės produkcijos ir jos suvokimą, o kartu ir teatrų struktūrų poreikius bei išteklius“ ([Droste, 2025]). Tai atspindi naują teatrų pozicionavimą jų aplinkoje.

Tyrimais pagrįstam teatrui reikalinga erdvė, nes jis išeina už tradicinės teatro juodosios dėžės ribų: „į kaimynystę, mokyklas, darželius, senelių namus, jaunimo centrus, kavines ir t. t. Menininkai ieško žmonių visų amžiaus grupių ten, kur jie gyvena“ ([Peters, 2025]). Toks teatras atveria teatrines erdves, jungia jas ir sieja su žmonėmis, kurie kitu atveju galėtų turėti menką prieigą prie meno ir kultūros. Jam taip pat reikalingas laikas, nes tyrimais pagrįstas teatras nesiekia vien tik sukurti spektaklį: „darbas yra daug labiau orientuotas į procesą, grindžiamas partneryste tarp menininkų, mokslininkų ir kasdienio gyvenimo ekspertų, o tam reikia laiko“ ([Westphal, 2025]). Tyrimais pagrįsta praktika atmeta išnaudojimo logiką, pasitiki procesais ir jų raida, priima atvirą rezultatą ar (pirminį)

atsakymą, galintį sukelti naujų klausimų. Tam būtinos žinios, įgūdžiai ir ištekliai, nes tyrimų teatre kontaktai su aplinka turi būti koordinuojami, puoselėjami ir nuolat palaikomi. Tai reikalauja išsamių žinių apie mūsų visuomenės įvairovę, bendravimo kompetencijų ir specialių žinių apie darbą ne meninėje aplinkoje – už teatro ribų.

Todėl teatras jaunajai auditorijai turi remtis tyrimais, jei iš tiesų atsakingai žiūri į *Klausymo meną*, nes klausymasis yra tiek ugdymo uždavinys, tiek meninis iššūkis. BABEL projektas parodė, kad scenos meno kokybė priklauso ne tik nuo estetinio ir turinio dizaino, bet ir nuo išsamių žinių apie vaikus bei jaunimą, jų dalyvavimo galimybių ir gilaus supratimo apie kultūrinį ugdymą scenos menų kontekste.

Gabi dan Droste

<https://forschung-im-kjt.net/beitraege/forschung-im-kinder-und-jugendtheater-was-wir-brauchen-eine-wunschliste-aus-sicht-eines-kinder-und-jugendtheaters/> 1.9.2025]

Sibylle Peters

<https://forschung-im-kjt.net/beitraege/how-to-perform-research-performative-forschungsprojekte-mit-kindern/> 1.9.2025]

Kristin Westphal

<https://forschung-im-kjt.net/beitraege/teilhabe-und-kritik-als-aesthetische-praxis-in-theater-und-schule/> 1.9.2025]

Atmosfera Spektaklis kaip bendra kūryba

Irma Unušić

Ką tu jauti?
Ką tu pasiimi?
Ką tu atneši?
Kaip mes kuriame kartu?
Kokia yra teisinga tvarka...
Pradėkime dar kartą.

O gal apskritai nėra jokios tvarkos?

Oro, kuris susitinka su visais mumis
erdvėje
Erdvės, kuri yra mums
Jau egzistuojančios
Kas sukūrė orą erdvėje?
Ar oras kuria mus?

Vaikas žiūri
Atlikėjas žiūri
Vaikas duoda
Atlikėjas duoda
Vaikas pasiima
Atlikėjas pasiima
Vaikas patiria
Atlikėjas patiria
Vaikas jaučia
Atlikėjas jaučia
Ką jie sukuria?
Atmosferą?

Galvodami apie atmosferą, supančią
planetą Žemę, tą oro sluoksnį, saugantį
gyvybę nuo stiprios saulės spinduliuotės
ir padedantį reguliuoti klimatą, mes

pradedame ją suvokti kaip apsauginę
antklodę, kuri mus dengia. Suvokimas,
kiek mes galime ją įtakoti, yra galingas
atradimas. Be šios „apsauginės antklodės“
Žemėje gyvybė negalėtų egzistuoti.

Ar galime galvoti apie atmosferą teatre
kaip apie apsauginę antklodę ir, jei taip,
ką tai reiškia? Įeinate į kambarį ir iš karto
tai pajuntate – atmosferą. Bet tai kita
rūšis atmosferos – tokia, kurią jaučiame ir
kuriai suteikiame jausmą, būdami erdvėje.
Kartais ji maloni, galbūt teikianti komfortą
arba įkvepianti, o kartais galvojame:
„O, kokia čia atmosfera!“ Bet ką mes jai
atnešėme? Kaip galime kurti atmosferą
kartu?

Scenos menų srityje atmosfera atlieka
svarbų vaidmenį. Galbūt ne visada
kaip pagrindinė tema, bet kūrėjai tikrai
klausia savęs: „Ką galvoja vaikas? Kaip
jis jaučiasi? Kur jis jaučiasi? Ar vaikas
apskritai galvoja apie atmosferą, ar
tiesiog ją jaučia? Ar vaikas patiria erdvės
srautą, judėdamas vedamas emocijų,
reaguodamas kūnu?“ Vaikui atmosfera
gali būti ne sąvoka, o gyva patirtis –
tekanti jausmų srovė ore, kuri nukreipia
kiekvieną jo judesį. Vaikas neanalizuoja
atmosferos, jis ją visiškai absorbuoja,
plaukiodamas kartu su momento energija.
Pratimai 1 ir 2 paveiksluose padeda
artikuliuoti gyvą konkrečios atmosferos
patirtį.

1 pav.: ĮJĘ Į KAMBARĮ SU
SAVO KŪNU, KURIOJE KŪNO
DALYJE JAUČIATE ATMOSFERĄ?
PAŽYMĖKITE. GALITE NAUDOTI
SPALVAS, KAD APRAŠYTUMĖTE
SKIRTINGUS JAUTIMUS.

2 pav.: KURIOJE KŪNO DALYJE JŪS ATNEŠATE SAVO ATMOSFERĄ Į ERDVĘ? KOKIĄ SPALVĄ ATNEŠATE?

Šie apmąstymai skatina mus galvoti apie atmosferą kaip neatskiriamą bendros patirties dalį. Kas sukuria šią atmosferą? Atlikėjai? Žiūrovai? Ar ji atsiranda tarp jų erdvėje? Šis klausimas yra esminis klausymo fenomeno tyrime, kurį giliau nagrinėjome BABEL projekto dirbtuvių metu.

BABEL „klausymo menas“ įvedė žodžių žaismą – „BABEL burbulą“, kur klausymo dinamika tampa žaidimu, dėmesio, supratimo ir atsako šoku. Kaip mes klausome vieni kitų? Kaip klausomės ne tik žodžių, bet ir emocinių potekusių? Šioje erdvėje atmosferą kuria visi dalyviai, kiekvienas prisideda prie jos srauto. Aš kuriu atmosferą, ir atmosfera, savo ruožtu, kuria mane. Tai kolektyvinės patirties esmė. „Burbulas“ gali veikti kaip anksčiau minėta apsauginė antklodė, suteikianti erdvę klausymuisi ir klausymo atmosferos puoselėjimui, tokiai, kuri saugo, palaiko ir skatina partnerystę. Atmosfera spektaklio kontekste nėra tik pasyvi aplinka. Ji pripildyta vaizduotės, smalsumo ir bendros energijos. Tai erdvė, kurioje klesti empatija, kur klausomės vieni kitų ir dalijamės ne tik žodžiais, bet ir jausmais. Teatre tai tampa ypač svarbu: atmosfera yra tyrimų terpė, kurioje klausomės, mokomės ir augame. Tai klausymo, kūrybos, supratimo, kartais nesėkmės ir sėkmės atmosfera. Kai vaikai įžengia į teatrą ar bet kurią pasirodymo erdvę, jie nėra vien tik žiūrovai. Jie yra aktyvūs atmosferos kūrėjai. Scenos menuose jaunajai

auditorijai ši idėja yra centrinė: visi, tiek atlikėjai, tiek žiūrovai, dalijasi atsakomybe už atmosferą. Ji nėra tik atlikėjų sukurta ar apibrėžta erdvė. Ji yra kuriama kartu visų ir visko, kas yra erdvėje. Tai tampa dalijimosi, klausymosi ir reagavimo atmosfera, kuri formuoja empatiją. Empatija nėra tik intelektualus pratimas, tai kūno patirtis. Tai žvilgsnis į kažkieno akis, rankos prisilietimas, kvėpavimas, kuriais dalijamasi. Tai tylus bendravimas tarp žmonių, sukuriantis supratimo, ryšio erdvę. Teatre tai sustiprėja, jaučiame įtampą, jaudulį, diskomfortą, kitų džiaugsmą patalpoje. Ir, savo ruožtu, mes reaguojame, dar labiau įtakojuome atmosferą. Pratimas 3 paveiksle padeda konkrečiai išreikšti tam tikros erdvės atmosferos patirtį.

3 pav.: PER KURIĄ KŪNO DALĮ Į ERDVĘ ATNEŠATE SAVO ATMOSFERĄ? KOKIĄ SPALVĄ ATSINEŠATE?

Taigi, ar galime matuoti teatrinę atmosferą? Ar galime kiekybiškai įvertinti nematomus jausmus, bendrus emocinius srautus, kurie skverbiasi per pasirodymą? Galbūt neįprastai, tačiau mes galime pajusti jos buvimą. Visi erdvėje esantys žmonės yra atsakingi, kad atmosfera išliktų gyva, įtraukianti ir įdomi visiems. Tai yra bendras patyrimas, kolektyvinė kūryba, mainai tarp individų ir jų aplinkos. Šis tekstas neturi pabaigos. Jūs jį tęsite savo buvimu bendroje kūryboje. Mėgaukitės šia atmosfera! Leiskite, kad atmosfera mėgautųsi jumis!

Dėmesys Klausymasis to kaip viskas skamba

Kitty Morley

Prislopinus šviesas teatre mes svyruojame ties jausmų, mąstymo ir supratimo sankirta. Atradimo pojūtis – maloni būseną. Vedami smalsumo, mes ieškome, renkame, puoselėjame lūkesčius ir kuriame jungiančias idėjas. Tie, kurie dirba teatre, turi daug bendro su smalsiais, jautriais ir nuovokiais žiūrovais, ateinančiais patirti kūrinio. Nors suaugusieji gali pasikliauti sukaupta patirtimi, kad orientuotųsi ir suprastų savo išgyvenimus, vaikai, ypač 0–6 metų amžiaus, dar tik aktyviai tyrinėja pasaulį, nuolat susiduria su naujumo pojūčiu ir pasitelkia savo suvokimo gebėjimus, kad pažintų dalykus ir žmones.

Šiame straipsnyje nagrinėju suvokimo sampratą ir būdus, kuriais įgyjame žinias per jutiminį ryšį ir dalyvavimą. Analizuoju dvikryptį santykį tarp atlikėjo ir žiūrovo bei ką reiškia būti jaučiančiu dalyviu ikimokyklinio amžiaus vaikams skirtame spektaklyje.

Kaip mes dalyvaujame spektaklyje, priklauso nuo to, kaip esame pasirengę. Mūsų pasirengimą lemia mūsų raida, fiziologija, nuotaika ir kaip suvokiame kvietimą įsitraukti į spektaklį. Tokio kvietimo nereikėtų laikyti vienu dideliu gestu, bet nuolatiniu nedidelių jungiančių įvykių rinkiniu, siūlomu prieš, per ir po spektaklio. Tokiu būdu žiūrovams suteikiamos kelios galimybės

susitapatinti su kūrinio. Tačiau ryšio kūrimas priklauso ne tik nuo žiūrovo, bet ir nuo atlikėjo pastangų sukurti dinamišką, empatišką dimensiją su žiūrovais, tik tuomet yra įmanoma abipusė klausymosi patirtis.

Alva Noë fenomenologiniai raštai dera su vaikų raidos literatūra, teigdami:

„Suvokimas priklauso nuo to, kam esame pasiruošę... mes įgyvendiname savo suvokimą“ (2004: 1). Man artima ši pasirengimo idėja, nes ji gali būti taikoma visiems, esantiems spektaklio erdvėje. Nors žiūrovo pozicija dažnai laikoma statiška, tai nereiškia pasyvumo. Taip pat negalime daryti išvados, kad vaiko judėjimas per spektaklio erdvę automatiškai reiškia įtrauktį. Tyrinėdamas tai, ką vadina „jaučiančiu teatru“, Martin Welton remiasi psichologo Jameso Gibsono darbais ir taip pat teigia, jog „suvokimas... yra aktyvi veikla“ (2012: 85). Siekdamas panaikinti tariamą skirtumą tarp aktyvaus dalyvavimo ir ramesnės įtraukties, šį suvokimo tyrimą grindžiu teiginiu, jog veiksmai scenoje visuomet susitinka su žiūrovo veikimu ir aktyvumu. Atlikėjai turi būti pasiruošę dalyvauti sudėtingame komunikacijos sraute tarp „žinančiųjų“ ir „nežinančiųjų“, kuriame net mažiausi veiksmai ar pasisakymai gali sukurti „jaučiamą“ ryšį arba, priešingai, – atsiribojimą.

Ši idėja išsamiai išplėta Morley „Santykinių nejudrumo taksonomijos teorijoje“ (2022: 145). Spektaklio kontekste žiūrovai ne visuomet gali žodžiais išreikšti savo jausmus, tačiau jų kūno padėtis, judesiai, akių kontaktas, neverbaliniai garsai, spontaniškas plojimas, rankų laikymas ar atstumas iki kitų žiūrovų atskleidžia jų „aktyvų įsitraukimą“.

Kaip teigia Gibsonas, „jausmo įranga anatomiškai tokia pati kaip veikimo įranga“ (1968: 99). Atidžiai stebint ir analizuojant spektaklį galima pastebėti įdomius elgesio modelius, o mano tyrimuose apie santykinę ramybę (2022: 151) vadinamoji „mokymosi paradigma“ yra pagrindas tolesniems tyrimams, analizuojantiems žiūrovų judesių modelius. Suprasdami, kad judesys ir pažinimas vystosi kartu, suvokiame, jog „nėra tokio dalyvio, kuris būtų ‘neaktyvus’ ar ‘nejudrus’“ (Noë, 2004:17).

Kalbėdami apie suvokimo procesą, neturime jaudintis. Suvokimas – tai būdas, kuriuo girdime, matome ar tampame sąmoningi per savo pojūčius. Tai daugiakryptis procesas, kuriuo interpretuojame aplinkinius stimulus. Suvokimo procesas susieja mus su dabartine aplinka ir aktyvuojasi per lokalizuotus pojūčius, pavyzdžiui, klausą, regą ar skonį, taip pat per platesnius somatosensorinius pojūčius – spaudimą, skausmą ar šilumą. Įsivaizduokite, kad laikote lygų akmenį, naujągimį viščiuką arba išpilate stiklinę šalto vandens. Prisimindami šiuos pojūčius, galime pasitelkti ankstesnę patirtį, kad įsivaizduotume arba vėl išgyventume šias situacijas. Mes „pajuntame“ kažką, kas gali teikti malonumą, juoką ar nepatogumą. Atsimindami šias sąveikas per atmintį, iš naujo patiriame pojūčius. Tai rodo, kad suvokimo procesas yra nuolatinis ir glaudžiai susijęs su mūsų naujumo bei žinojimo pojūčiais. Žinojimą galime apibrėžti kaip saugumo jausmą, suvokimą, kur ar kas yra saugi vieta, o naujumą – kaip stimulą, skatinantį naujas mintis, idėjas ir ryšius. Žinojimą ir naujumą patiriame

beveik visur – namuose, autobuse, parke – nuolat susidurdami su pažįstamais ir nepažįstamais stimulais. Kad ir kur būtume, netikėtas įvykis gali tapti puikia proga perkonstruoti ir praplėsti mūsų supratimą. Tačiau spektaklio kontekste netikėtumas yra ypač vertingas. Terminas „lūkesčių pažeidimas“ apibūdina reakcijos momentą, kai netikėtas įvykis atsiranda dėl dominančio stimulo pokyčio. Netikėtumai kūdikiui gali sukelti šoką ar džiaugsmą, ypač formuojantis prisirišimui, kai vaikai, pavyzdžiui, atranda gravitacijos taisykles, objektų pastovumą ar socialinės elgsenos principus. Vaikai greitai sukuria lūkesčius savo aplinkai ir pastebi, kai jie yra pažeidžiami. Dėmesys patraukiamas, kai modelis „praleidžia ritmą“, kai judantis objektas sustoja arba kai įprasta, kad bendravimui nenaudojami žodžiai.

Kai kas nors pasikeičia aplinkoje ir vaikas nesitiki tokio pokyčio, jis gali patirti nustebimą. Šis nustebimas gali padėti vaikui vėl atkreipti dėmesį į tai, kas pasikeitė, arba susidomėti nauju dalyku, nesvarbu, kad iki tol viskas buvo įprasta ir nuspėjama. Teatre, kur daug aktyvių vaikų, sunku sugrąžinti jų dėmesį ir pasakyti, ką ir kada jie turi stebėti. Bet galima pastebėti tam tikrus vaikų elgesio modelius, pagal kuriuos jie reaguoja. Atlikėjui yra ypač svarbu yra mėgautis galimybe „skaityti“ publiką. Net jei vaikas dar mažai žino apie teatro etiką, spektaklio taisykles ar turinį, terminas „lūkesčių pažeidimas“ padeda apibrėžti momentus, kai jis gali stebėti ir reaguoti į tai, kas vyksta, nors jo lūkesčiai dar riboti. Norint suprasti netikėtumą kaip suvokimo procesą, trumpai aptarsime neverbalinę komunikaciją, nes ji teatre

vaikams yra dažna. Tai, ką matome, girdime ar jaučiame spektaklyje, galima laikyti „tekstu“, ženklų visuma, kurią skaitome taip natūraliai, kaip kasdien interpretuojame aplinką. Kūdikiams ir vaikai smalsūs ir tiria pasaulį įvairiais būdais: stebėdami, judėdami ar liesdami daiktus. Gebėjimas lengvai pereiti tarp šių perspektyvų leidžia vaikams kurti prasmę lengviau, nei tai dažnai pavyksta suaugusiam žiūrovui.

Įsivaizduokime lūkesčių pažeidimą, kuris pritraukia dėmesį ir sukelia šiek tiek anarchijos. Atlikėjo žaismingas žvilgsnis natūraliai įtraukia vaikus į žaidimą – „žinau, kad tu žinai“, kad čia vyksta kažkas neįprasto. Tai gali būti paprasti veiksmai: popieriaus plėšymas, vandens išpylimas, būgno su smėliu uždegimas, piešinys su juoda kate, kuris staiga „pabėga“, vandens ir sausainių siūlymas kiekvienam žiūrovui, meškiuko išmetimas pro langą ir jo paieška ir pan. Tokie teatriniai netikėtumai sukelia smalsumą, malonumą ir kviečia permąstyti tai, ką manėme žiną, skatindami tolimesnę diskusiją.

Beje, pastebima, kad daugelyje spektaklių vaikams emocinį neverbalinį veiksma kuria elementai, susiję su gamta ar natūraliais objektais. Gal todėl, kad vaiko patirtis tyrinėjant aplinką glaudžiai susijusi su natūraliais elementais. Mūsų vaizdiniai ir garsiniai ritmai sutrikdomi ne svetimu, o pažįstamu stimulu. Sukurdami netikėtumą per pažįstamus elementus – pavyzdžiui, teatre naudodami vandenį, smėlį, audinį ar molį, suteikiame žiūrovams galimybę iš naujo suvokti ir patirti aplinką, plečiant jų lūkesčius. Natūralūs elementai ilgą laiką buvo laikomi aukso standartu stimuliacijai.

Čia nagrinėjame suvokimo procesus vaikų, kurie neseniai išmoko kalbėti, mojuoti, ploti – kai kurie ką tik išmoko vaikščioti, kiti gali bėgti laukan, kai kurie ieško fizinio tėvų kontakto, kiti mėgsta būti tarp scenos ir auditorijos. Kai kurie spontaniškai susikimba rankomis su kitais vaikais, kiti stebi atlikėjus kiekviename žingsnyje. Kadangi 0–6 metų vaikai turi neišvystytą periferinį matymą ir neturi patirties sutelkti dėmesio į vieną garsą triukšmingoje aplinkoje, teatras turi didelę galią kaip dėmesio vieta. Čia turime kažką unikalaus besivystančiam vaikui. Galime suteikti jam išskirtinę patirtį. Teatro aplinkoje specialistai gali pasirinkti tinkamus stimulus pagal amžių ir sukurti pageidaujamą atmosferą. Menininkų paletė yra scenografinė, muzikinė, tekstūrinė, skirta ausiai, akiai, rankai ir širdžiai. Retai menininkai renkasi paprastumą, nors turinys dažnai universalus, o lėtesnis pristatymo tempas padeda vaikui geriau suprasti veiksmus ir įvykius scenoje.

Tačiau siūlau manyti, kad svarbiausias ryšio su vaikų auditorija kūrimo aspektas yprastai yra ne tai, ką mes pateikiame, o ką sąmoningai paliekame nepatirtą, t.y. tam tikrų stimulų nebuvimas.

Giliausias „lūkesčių pažeidimas“ įvyksta dėl to, ko nėra. Dėl architektūrinio dizaino daugumos teatro erdvių pradinės sąlygos yra tyla ir tamsa. Mes visi namų aplinkoje filtruojame informacijos polifoniją, todėl dėl papildomų vizualinių ar garsinių stimulų nebuvimo teatre jauni vaikai gali lengviau sutelkti dėmesį (Morley 2023: 23–26). Tokiomis sąlygomis kūdikiai ir vaikai gali giliai įsiklausyti. „Kūdikio dėmesio horizonto“ teorija (Mapping 2023: 106) paaiškina, kodėl tai įmanoma: jų kaip

žiūrovų ramybė ir tylą gilėja ne todėl, kad jų paprašyta tylėti, bet todėl, kad tokia aplinka natūraliai skatina dėmesį. Tai nėra tik teatro erdvių nuopelnas, bet ir atlikėjo dėmesingumo publikai rezultatas, esantis empatijos centro dimensijoje.

Kūdikio unikalūs pažinimas, individuali raida ir subjektyvus prasmingumo kūrimas formuoja bet kokį žiūrovo atsaką. Atlikėjų suvokimas savo rolės kaip empatiškų gidų daro įtaką vaiko saugumo jausmui įžengus į teatro erdvę ir padeda grupėms įsitvirtinti kaip auditorijai. Empatijos dimensijos tarp scenos ir žiūrovų kūrimas, nepriklausomai nuo spektaklio turinio, visada išlieka prioritetu, nes kiekvienas dalyvis prisideda prie kitų patirties. Tai, kad vieni kalba, kiti stebi, o tretį juda, nereiškia, jog nesusimąsto. Teatre kiekvienas dalyvis

laukia susidūrimo su jausmų, minčių ir supratimo sankirta.

Nuorodos

Gibson, J. 1968. *The Senses Considered as Perceptual Systems*. London: George Allen and Unwin.

Morley, K. 2022. *Spectatorship in Theatre for Early Years: Towards a Taxonomy of Relative Stillness*. Doctoral Thesis, University of Manchester.

Morley, K. 2023. *Mapping Research. A Map on the Aesthetics of Performing Arts for Early Years*. Pendragon.

Nöe, A. 2004. *Action in Perception*. MIT Press.

Stahl, A. E., & Feigenson, L. 2017. *Expectancy violations promote learning in young children*. *Cognition*, 163, 1–14.

Welton, M. 2012. *Feeling Theatre*. Palgrave Macmillan.

Artumas

Bendradarbiavimas per kūrybinę meninę tyrimų praktiką

Bruno Frabetti

Teatras jaunai auditorijai yra smalsumo ir atkaklumo momentas tiek menininkams, tiek žiūrovams. Tai yra dalijimosi laiku ir erdve klausimas. Kaip menininkas ir tyrėjas dalinuosi tam tikromis įžvalgomis, kurios padeda suprasti, ką reiškia „Klausymosi menas teatre jaunajai auditorijai“, derinant asmenines patirtis su BABEL projekto ketinimais.

Prielaidos: Šios refleksijos poreikis kyla iš išsamios ir gilių tyrimų praktikos, vykdomos gyvybingame tarptautiniame ASSITEJ International tinkle – pirmaujančioje asociacijoje, skirtoje vaikų ir jaunimo teatrui visame pasaulyje. Už mano žodžių slypi įsipareigojimas suprasti ir stiprinti sudėtingus komunikacijos procesus, vykstančius teatre ir scenos menų srityje, ypač dirbant su jaunąja auditorija.

Šios vizijos centre yra tvirta tikėjimo nuostata, kurią dalijasi visi partneriai: vaikai ir jaunimas turi įgimtą teisę į pilną kultūrinę pilietybę – tai reiškia teisę aktyviai dalyvauti, turėti prieigą ir būti atstovaujamais kultūriniame lauke. Vaikystėje ir jaunystėje įvairovė nėra išimtis – tai pati patirties struktūra ir pagrindas novatoriškoms kultūros politikoms.

Iššūkiai: Lingvistiniai, emociniai ir

pažintiniai skirtumai nėra kliūtys, kurias reikia įveikti, bet pagrindiniai žmogaus vystymosi aspektai. Šios sudėtingos tikrovės pripažinimas yra ne tik etiška atsakomybė, bet ir sąmoningas meninis pasirinkimas, kuriame menininkai gina savo prasmingą vaidmenį ir, per įvairias menų formas, gali palaikyti ir prašyti sąjungos su švietimo pasauliu, tiesiog būdami toje pačioje erdvėje. Dalindamiesi tuo pačiu laiku, galime atskleisti dar neištirtą scenos menų poveikį, siekdami įkvėpti tą patį ritmą. Menininkai, vaikai, globėjai ir suaugusieji, kurie kartu su vaikais išgyvena meninę patirtį, patiria vertingą akimirką – tokią, kurios niekada neturėtume laikyti savaime suprantama. Kiekvienas žmogaus brandos etapas turi savitą ritmą, kalbą ir raiškos formas. Šis suvokimas kuria būtinybę giliai ir nuosekliai klausytis vaikų bei jaunimo ne tik kaip auditorijos, bet ir kaip individų, turinčių unikalių perspektyvų, galinčių prisidėti prie meninio proceso formavimo. Tik toks klausymasis leidžia suprasti jų laiką, kodus, emocijų ir prasmės išraiškos būdus. Tik taip galime suartėti, ir tik tada meniniai veiksmai gali tapti tikru, jautriu mainų lauku.

Teatre kūdikiams ir vaikams ši jungtis atsiskleidžia ne tik per akių kontaktą, bet ir per ilgus tylos momentus, vos girdimus garsus, staigų susijaudinimą, netikėtą juoką ar kūno pozas, rodančias visišką auditorijos įsitraukimą. Augdami jie ima formuluoti klausimus ir dažnai nori būti tikri, kad atsakysime į tuos klausimus. Vyresni vaikai, nors dar ir labai maži, jau puikiai valdo klausimų formavimo meną, todėl menininkai ir pedagogai turi būti pasirengę juos išgirsti ir tinkamai suprasti.

Vaikystėje taip pat egzistuoja savotiškas „vidurio amžiaus“ tarpsnis – laukinis laikas, kai gimsta migloti klausimai. Tai klausimai, slepiantys poreikį būti suprastiems, kartais prašantys dėmesio, o kartais visiškai siurrealistiniai. Tarp eilučių jie tarsi sako: „Mes maži, bet mes čia. Ar matote mus?“

Pabandysiu kalbėti kaip 6–10 metų vaikas, koku kadaise buvau:

Mums reikia sudėtingo turinio ne tam, kad greičiau užaugtume, bet kad būtume vertinami rimtai. Ne tam, kad taptume suaugusiais prieš laiką, o todėl, kad giliai jaučiame laiką, gyvename jame ir klausomės jo.

Mes nenorime skubotų ar supaprastintų tiesų. Nesiekiame lengvų atsakymų – norime, kad temos liktų atviros. Norime kelti klausimus, kurie padeda mąstyti be baimės suklysti, klausimus, kurie atveria vaizduotės pasaulį, kalbančius su mumis, o ne mums; klausimus, kurie neskuba baigtis tašku. Nenorime būti vieni linksminti – norime būti įtraukti. Nenorime, kad pasakojimai būtų mums papasakoti iki galo – norime į juos įžengti, būti jų dalimi. Nenorime, kad su mumis kalbėtų kaip su vaikais – norime, kad kalbėtų kaip su žmonėmis.

Daugelis vaikų neskuba užaugti. Jie nori dalintis ir dažnai primena menininkams, ką reiškia žodis *žaisti* – tiek scenoje, tiek gyvenime. Šis bendras žaidimas toje pačioje erdvėje išlieka svarbus ir paauglystėje, nors taisyklės keičiasi: „vaiko statuso“ atsisakymo troškimas tampa prioritetu. Tačiau išlieka poreikis užuojautai, supratimui ir įtraukimui. Paaugliai gali atrodyti tarsi alergiški klausimams, bet taip nėra – tiesiog scenos ritmas, temos ir dialogas turi būti jiems

aktualūs. Teatre jaunajai auditorijai kuriantys menininkai turi sąmoningai suvokti šį artumo ir abipusio klausymosi poreikį įvairiose amžiaus grupėse, iš kurių kiekviena turi savitą klausymo būdą.

Metų praktika šioje srityje mus išmokė, kad vaikai nėra pasyvūs žiūrovai. Jie smalsūs, dėmesingi, emocionaliai įžvalgūs ir geba į meninį darbą reaguoti su netikėtu gilumu bei sudėtingumu. Šio pripažinimo būtinybė – esminė sąlyga, leidžianti įžengti į kūrybinę erdvę. Be jo mūsų darbas rizikuoja tapti monologu, o ne dialogu.

Šiame dialoge menininkai gali kelti klausimus: kaip skirtingose amžiaus grupėse suvokiamas laikas, ypač dabartis? Vaikai, ypač maži, per vienerius metus užauga daug labiau nei suaugusieji. Ir vis dėlto suaugusiųjų laikas bėga greičiau nei vaiko.

Ar egzistuoja scenos meno laikas? Ar jis turi kitokį dažnį nei chronologinis? Gyvenimo laikas ir meninės patirties laikas skiriasi, tačiau jie susikerta teatro akimirkose, tapdami bendra erdve tarp scenos ir auditorijos – erdve, apimančia laukimą, momentus prieš, per ir po pasirodymo, artumą bei nuolatinį santykį, grindžiamą abipusiu klausymusi ir buvimu dabartyje.

„Teatras yra laiko ir erdvės žaidimas. Mes nekuriame laiko, mes jį interpretuojame,“ ir „Teatras turi būti vieta, kur laikas ištęstas, tokio laiko, kokio nėra niekur kitur,“ – sakė Peteris Brookas. Vietoj to, kad bandytų „pažaboti“ laiką, teatras siekia jį tyrinėti, žaisti su jo galimybėmis. Menininkams taip pat egzistuoja užkulisių laikas. Tai kūrybos laikas, apimantis visą meninį tyrimą – nuo pirmųjų idėjų iki meninės patirties

sukūrimo, taip pat nuolatinį pasirodymo tobulinimą po premjeros.

Kaip surasti tinkamą veiksmų laiką, sceną po scenos... kaip surasti tinkamą teatrinį ritmą ir sprendimus, taip pat koregavimus, klaidas, atsitiktinumą. Tai, kas anksčiau neveikė, dabar staiga veikia... tai laikysena. „Svarbu ne scenos trukmė, o jos intensyvumas. Tai apie patirtą laiką, o ne išmatuotą laiką,“ – vėl Peteris Brookas, kalbėdamas ne apie kiekybę, bet apie patirties kokybę, sąvoką, kuri tiksliai atspindi Klausymosi meno prasmę.

Menininkai negali nustoti tobulėti, negali apsimesti, kad yra pasiruošę ar kad žino kaip. Jie turi nuolat keistis kartu su auditorija, nes teatras yra gyva patirtis, bet jiems taip pat reikia tam galimybių. BABEL projektas buvo turtinga galimybė, įsikūnijusi sudėtingoje struktūroje, kurioje festivaliai atvėrė erdves susitikimams, dialogui ir mainams. Šie festivaliai veikia kaip gyvos, kūrybiškos laboratorijos, kur menininkai ir jaunieji žiūrovai susitinka, bendradarbiauja ir dalyvauja bendrose veiklose.

Šių festivalių centre – *daugiakalbės kūrybinės grupės ir menės dirbtuvės*.

Kiekviena jų – tai intensyvi savaitės trukmės rezidencija, kurioje dalyvauja 12 menininkų iš skirtingų kalbinių ir kultūrinių aplinkų. Jie dirba kartu, fasilitatorių lydimi ir palaikomi.

Bendradarbiaudami scenos menų tyrimų procesuose ir atvirose dirbtuvėse, menininkai prasmingai, dažnai improvizuodami, bendrauja su vietos jaunąja auditorija. Šių kūrybinių mainų kulminacija – neformalus pristatymas, meninio tyrimo akimirkos, kurios leidžia stebėti kūrybinio proceso raidą ir kartu apmąstyti skirtumą tarp ketinimų ir

rezultatų. Šie momentai yra atviri įvairaus amžiaus vaikams, priklausomai nuo konkretaus festivalio auditorijos, tačiau visus juos vienija bendras požiūris: vaikai stebi mus – bet ir mes turime mokytis stebėti juos.

BABEL projekto metu sukurti darbai formavosi per eksperimentavimą ir riziką, tačiau rėmėsi trimis aiškiomis pagrindinėmis kryptimis:

- klausymusi auditorijos,
- klausymusi kolegų menininkų bendroje kūrybos erdvėje – pavyzdžiui, dirbtuvių metu,
- klausymusi naujos menininkų kartos – jaunų kūrėjų, atnešančių naujų perspektyvų.

Dažnai tokio proceso aiškumas atsiskleidžia žingsnis po žingsnio.

Įveikus iškilusias problemas, jis gali sukurti naujus, įkvepiančius ir ateityje pritaikomus modelius. Kūrybinis procesas nėra linijinis ir kupinas abejonių, tačiau būtent šis atvirumas leidžia vykti tikriems meniniams susitikimams.

Todėl galiu teigti, kad BABEL projektas yra daugiau nei projektas – tai dinamiška, nuolat besivystanti platforma, meninių tyrimų, kultūrinio bendradarbiavimo ir dialogo erdvė tarp skirtingų kartų. Ji kviečia mus iš naujo permąstyti, kaip kuriame, kam kuriame ir kodėl. Ji primena, kad įtrauktis nėra lengvai pasiekiamas tikslas, o nuolatinė praktika, kurią reikia puoselėti per klausymą, atvirumą ir rūpestingą santykį:

- Klausyti – reiškia įtraukti.
- Kurti – reiškia kelti klausimus.
- Žiūrėti ir būti stebimam – reiškia kurti bendrą supratimo erdvę.
- Per klaidas ir sėkmes, per nuolatinį bandymą – tik taip galime artėti.

Smalsumas

Subversyvi praktika per klausimą ir atsispyrimą

Nicola Scherer

„Mąstyk kaip vaikas, redaguok kaip mokslininkas.“ – Tyler Greg Okonma
Jei yra kažkas, kas vienija BABEL festivalio menininkus, kūrėjus, šokėjus, lėlininkus, režisierius, mediatorius ir fasilitatorius, tai – bendras entuziazmas smalsumui: drąsus atvirumas tam, kas atsiranda čia ir dabar – nesužinotam garsui, neišbandytam judesiui, neįsivaizduojamam skoniui. Vaikai tai žino instinktyviai: tai, kas kai kuriems suaugusiesiems atrodo drąsu ar rizikinga, jiems yra išgyvenimo įrankis. Tai atvirumas tam, ko jie dar nematė, nejautė, neragavo ar negirdėjo. Yra tam tikras grožis būti naiviu – tyrinėti be praeities patirties inkaro. Tai švenčia tarpinį laiką, atvirumą ateinančiam garsui. Tai priėmimas įbrėžimų, netobulumų, paslėptų dalykų ir proceso stebėjimo. Koks smalsumas neapsiriboja įprastais paaiškinimais ir vietoje to klausia visko?

Smalsumas kaip pasipriešinimas:

Michel Foucault

Michel Foucault smalsumą interpretavo ne kaip lengvabūdiškumą, o kaip subversyvų veiksmą. Jis jį matė kaip „pasirengimą laikyti keistais ir ypatingais tai, kas mus supa; didelį norą suvokti, kas vyksta ir kas praeina“. Foucault požiūriu smalsumas „leidžia žmogui išsilaivinti iš savęs“ – tai nuolatinis pažįstamų struktūrų

atsisakymas.

BABEL festivaliuose improvizacija, švenčianti įbrėžtą, netobulą ir neperžiūrėtą akimirką, nėra naivumas. Tai – pasipriešinimas tvarkingoms naratyvoms ir instituciniams įpročiams, tuo pačiu ir visiškas įsitraukimas į patį procesą.

Smalsumas kaip politinis egzistencinis tyrimas: Hannah Arendt

Hannah Arendt teigimu, drąsių klausimų uždavimas – mąstymas be scenarijaus – palaiko viešąją ir demokratinę erdvę. Tikras smalsumas reiškia įsitraukimą į viešąją sritį ir atsisakymą tylėti prieš supaprastinimus. Tai esminė kolektyvinio sprendimo ir aktyvaus pilietiškumo dalis. Buvimas su auditorija smalsumo būsenoje reiškia ne tik estetiką – tai politinis veiksmas.

Smalsumas kaip performanso tyrimas: Sophie Calle

Tarkim Sophie Calle, kuri „Suite Vénitienne“ projekte, sekdamą nepažįstamus žmones ir dokumentuodama jų gyvenimus, pavertė savo meninius įrankius radikaliais stebėjimo ir įsitraukimo veiksmais. Calle smalsumas veikia kaip performatyvus tyrinėjimas – jos darbai modeliuoja smalsumą kaip performatyvų tyrimo ritualą. Panašiai BABEL projekto menininkai ir fasilitatoriai žiūri į akimirką: stebi garsus, judesius ir emocijas, atidžiai reaguodami į tai, kas atsiskleidžia realiu laiku.

Smalsumas meno kūrinuose: Marcel Duchamp

Duchampo „ready-made“ kūriniai – kasdieniai objektai, paversti menu

paprastu pasirinkimo aktu – verčia mus klausti: kas iš tiesų daro tai menu?

Jo gestas skatina stebėtis viskuo, ką sutinkame. Švęsti procesą, laikinuosius dalykus ir kasdienybę – tai Duchampo požiūris: paprasti veiksmai, skatinantys gilų kategorijų, vertės ir kūrybiškumo permąstymą.

Smalsumas globalioje scenoje: Kendrick Lamar

Super Bowl LIX Kendrick Lamar ne tik pasirodė – jis uždavė klausimus milijonams. Jo pasirodymas prasidėjo Samuelio L. Jacksono vaidinamu Uncle Sam, sakant „žaisk pagal taisykles“. Tačiau Kendrick nesilaikė scenarijaus: atliko rapą a cappella, kritikavo korporacines naratyvas ir atkreipė dėmesį į socialines problemas – nuo „40 akry žemės ir mūlės“ iki masinės įkalinimo sistemos. Visa tai buvo pateikta tarsi kinas kaip smalsumo praktika. Su šokėjais, kurie formavo ir plėšė vėliavą, PlayStation įkvėpta scena ir teatrališku Serena Williams Crip Walk, Lamar skatino auditoriją ne tik žiūrėti, bet ir klausti.

Kaip pažymėjo vienas kritikas, jis „perrašė Super Bowl pertraukos šou potencialą... reikalavo visiško dėmesio ir aktyvaus klausymosi“⁶. Lamar ne tik pasirodė – jis privertė žiūrovus klausti: ką mes stebime ir kodėl? Jo pasirodymas buvo politiškai daugiasluksnis ir kultūriškai konfrontacinis. Performansas reikalavo aktyvaus sprendimo ir dėmesio – būtent tokio kolektyvinio smalsumo, kurį

pripažintų Arendt ir Foucault.

Kai pabaigoje Lamar ragino išjungti televizorius, tai buvo smalsumas kaip veiksmas – pertraukite pasyvų ciklą, kvestionuokite savo žvilgsnį.

Smalsumo gija

Nuo Tyler žaismingo kvietimo – mąstyk kaip vaikas, redaguok kaip mokslininkas – per Foucault revoliucinį klausimą, Arendt viešąjį mąstymą, Calle tyrinėjantį buvimą, Duchamp kasdienybės provokaciją ir Lamar masinės kultūros kvestionavimą, smalsumas atsiskleidžia kaip:

- **Pasipriešinimas:** stebinančiai ardančios galios.
 - **Įsitraukimas:** skatinantis bendrą sprendimą viešajame gyvenime.
 - **Tyrimas:** meno ir performanso pavertimas tyrimu.
 - **Provokacija:** spektaklio transformavimas į klausimus.
- Taigi smalsumas nėra pavojingas – tai strategija. Jis iššaukia struktūras, kviečia į bendrą apmąstymą, veikia kaip kūrybinis pasipriešinimas ir demokratinio dialogo įrankis bei skatina kultūrinę transformaciją.

Iš esmės BABEL festivaliai remiasi šia aksioma: likti atviriems, smalsiems ir atsakingiems. Jų praktikos atspindi vaizduotės pasipriešinimo liniją – nuo filosofinės kritikos iki gatvės meno provokacijos. Festivalis kviečia menininkus ir auditoriją stebėti, klausti ir kartu iš naujo įsivaizduoti, kas yra įmanoma.

6 Website: https://time.com/7214228/kendrick-lamar-super-bowl-halftime-show-analysis/?utm_source=chatgpt.com. 7.7.2025.

Jvairovė Diskurso decentralizavimas

Özlem Canyürek

Teatras nėra tik pasirodymų vieta – tai galios arena. Kas pasakoja istorijas, kam leidžiama kurti ir kas stumiamas į pakraštį – visi šie klausimai formuoja pačią šios meno formos esmę (hooks, 2014). Šis žodynas įkvėptas daugelio metų pokalbių, kovų ir kolektyvinių svajonių, kurias dalijomės su marginalizuotais ir rasializuotais teatro kūrėjais bei kultūros praktikais. Pripažindami, kad mūsų socialinės pozicijos skiriasi ir kad jas lemia įvairūs prieigos bei privilegijų lygiai bei neapibrėžtumo realybė (Butler, 2004; Bhabha, 2014), suvokiame, jog mūsų patirtys formuoja tai, kaip suprantame, reaguojame į ir įgyvendiname šias sąvokas.

Šis žodynas jokių būdu nesiekia apibrėžti įvairovės griežtomis sąvokomis; priešingai, jis siekia skatinti mąstymą, trikdyti ilgai laikytas prielaidas ir siūlyti naujus matymo būdus. Skirtingai nei žodynas, kuris fiksuoja reikšmes, įvairovė yra kintama, santykinė, ginčijama ir formuojama patirties bei galios dinamikos. Todėl pasirinkau sukurti žodyną, kuris siekia ne priskirti reikšmę, bet atverti erdves refleksijai, kritikai ir dialogui. Vietoj griežtų ribų nustatymo šis žodynas skatina nuolatinį kalbos, kuria apibūdiname ir suprantame pasaulį, tikrinimą. Kiekvienas įrašas kviečia kritiškai permąstyti sąvokas, dažnai

laikomas savaime suprantamomis, atskleidžiant pagrindines atskirtį palaikančias sistemas ir nurodant galimybes struktūriniais pokyčiams (Ahmed, 2012; Erel ir kt., 2016). Šis žodynas nėra paprasta apibrėžimų kolekcija. Jis kviečia abejoti įtvirtintomis galios struktūromis, perkelti perspektyvą iš pakraščio į centrą (Mbembe, 2017) ir klausytis atsakingai bei drąsiai. Tai veiksmas, kurį galima pavadinti „sėklų sėjimu“ – puoselėjant teatrą kaip daugiabriaunę ir reflektuojančią erdvę, kur gali įsišaknyti ir klestėti įvairūs mąstymo bei buvimo būdai (ruangrupa, 2022; Walsh, 2023).

Gebėjimas (Ability): Daugiau nei fizinė ar protinė galia. Gebėjimą formuoja visuomenės kūnams ir protui nustatyti ribojimai. Kas laikomas „galinčiu“ kurti, vadovauti ir prisidėti? Kurių poreikiai laikomi standartiniais, o kurių – išimtimis? Gebėjimas nėra tik asmeninė savybė, tai socialinė konstrukcija, kuri įpareigoja įtraukimą ir atskyrimą.

Nebuvimas (Absence): Tai, ko trūksta, turi tiek pat svorio, kiek tai, kas yra. Nebuvimas retai būna atsitiktinis – jis yra struktūruotas, priverstinis ir palaikomas. Kurių balsų trūksta? Kas dar nebuvo vadovaujančiose pozicijose, programose ar finansavimo sprendimuose? Nebuvimas nėra neutralus tuštumos plotas – tai sąmoningo atskyrimo pasekmė.

Prieiga (Access): Ne atviros durys, o saugomas slenkstis. Raktas? Dažnai jis yra tik kelių išrinktųjų rankose. Prieiga – tai daugiau nei įėjimas. Tai apie tai, kas nustato dalyvavimo sąlygas. Tai apie ribų perkūrimą ir dalyvavimo taisyklių perrašymą. Ar prieiga yra suteikiama

privilegija, ar atimta teisė? Ar ji kviečia pokyčiui, ar reikalauja įtraukties?

Estetika (Aesthetics): Galia kalbos.

Estetika nusprendžia, kas laikoma rafinuota, kas pateikiama kaip „autentiška“ ar „egzotiška“. Kurių meniniai pojūčiai universalizuojami? Kas nusprendžia, kas yra elegantiška, chaotiška ar vertinga? Estetiniai sprendimai negali būti normomis; juos formuoja kolonializmo, atskirties ir (ne) matomų hierarchinių tradicijų istorijos. Kas nutinka, kai pakeičiame žvilgsnį, nustatantį, kas yra „gražu“?

Veikla (Agency): Galia veikti, apibrėžti, trikdyti, sakyti „ne“. Veikla – ne tik matomumas. Tai kontrolė per reprezentaciją, autorystę ir sprendimų priėmimą. Tai atsisakymas leisti kitiems apibrėžti, kas esi. Tačiau daugeliui ši galia susijusi su nestabiliu darbu, finansiniu nestabilumu, nepakankama socialine apsauga ar net teisinės sistemos spragomis – kasdienė kova su sistema, sukurta riboti.

Archyvavimas (Archiving): Archyvavimas – vertės deklaracija. Jis nusprendžia, kurios (hi)istorijos išlieka, o kurios užmiršamos. Archyvai nėra pasyvūs – jie atspindi rankas, kurios juos kūrė, balsus, kuriuos jie sustiprina, ir tylą, kurią jie įtvirtina. Kurių istorijos saugomos kruopščiai, o kurios paliekamos fragmentuotos, marginalizuotos ar paslėptos?

Autorystė (Authorship): Rašyti – tai užimti erdvę. Kurie žodžiai priimami, institucionalizuojami, finansuojami ir kanonizuojami? Autorystė nėra vien pasakojimas – tai legitimumas ir nuosavybė. Kas gali pasakoti savo istorijas be tarpininkavimo? Kas nutinka,

kai autorystė atsisako individualizmo rėmų ir įgyja kolektyvinį, įkūnytą arba bendruomeninį pobūdį?

Sąmoningumas

(Awareness): Pripažinimas be veiksmų – tuščias gestas. Sąmoningumas, kuris nesukelia pokyčių, tėra patogi iliuzija. Kas priverstas nešti sąmoningumo našta, o kas gali likti nežinantis? Teatre sąmoningumas neturėtų būti pabaiga, o katalizatorius. Jis reiškia struktūrų, darančių nežinojimą patogų, trikdytą.

Priklausymas (Belonging): Nuolatinis dėrėjimosi procesas. Tai įtampa tarp kvietimo ir jausmo „namuose“. Priklausymas retai yra besąlygiškas; dažnai reikalauja prisitaikyti prie taisyklių, nustatytų galingųjų. Tikras priklausymas – ne „prisitaikyti“, bet turėti išteklius pertvarkyti erdvę, kad niekam nereikėtų klausti, ar jis priklauso.

Kanonas (Canon): Veidrodžių salė, atspindinti tuos pačius pasirinktus veidus vėl ir vėl. Kanonas save pristato kaip amžiną, objektyvų ir universalų. Bet ar tikrai? Ko kanonui trūksta, ir kas niekada neturėjo būti jo dalimi? Kanonas nėra tik kolekcija – tai patvirtinimo sistema. Kas nutinka, kai atsisakome siaurų įtvirtinto kanono rėmų ir pradedame kurti naujus meninės vertės matavimus, gerbiančius įvairias gyvenimo realybes?

Rūpestis (Care): Daugiau nei gerumas. Rūpestis – tai atsakomybės, įsipareigojimų ir darbo etika. Dažnai nematomas, tikimasi, bet neįvertinamas. Kas teatre neša rūpinimosi našta, o kas gali kurti jos neprisiimdamas? Rūpinimasis yra politinis veiksmas. Jis turi būti esminis principas – ne tik užkulisų būtinybė, bet ir meninės bei institucinės praktikos pagrindas.

Bendradarbiavimas (Collaboration):

Ne tik įtrauktumo spektaklis. Tikras bendradarbiavimas reikalauja diskomforto, derybų ir pasirengimo būti pakeistam. Tai ne tik klausimas, kas kviečiamas prie stalo, bet ir kas jį pastatė, kas nustato darbotvarkę bei kurių balsai iš tiesų formuoja rezultatą. Bendradarbiavimas neturėtų būti simbolinis gestas – tai turi būti galios persikirstymo procesas.

Bendruomenė (Community): Žodis, dažnai romantizuojamas. Bendruomenė – tai ne tik žmonių grupė, bet ir tarpusavio priklausomybės struktūra. Ji reiškia atsakomybę, abipusiškumą ir pripažinimą, kad laisvė yra kolektyvinė. Tikra bendruomenė neištrina skirtumų – ji su jais dirba. Ji ne visada harmoninga, ne visada lengva, tačiau grindžiama bendru įsipareigojimu, o ne vien bendra erdve.

Įgalinimas (Empowerment): Ne tai, ką galima duoti, bet tai, ką galima įsisavinti. Įgalinimas dažnai pristatomas kaip asmeninis pasiekimas, tačiau tikras įgalinimas yra kolektyvinis. Jis nėra apie išgyvenimą represinėse sistemose, o apie tų sistemų griovimą. Įgalinti – tai ne integruotis į esamą tvarką, bet perkurti pačias egzistencijos sąlygas.

Išskirtinumas (Excellence): Kas jį apibrėžia? Kurių istorijos laikomos meistriškomis? „Neutralaus“ išskirtinumo mitas – tai atskirties įrankis, stiprinantis įtvirtintas hierarchijas. Išskirtinumas neturėtų būti vienalytis, bet daugiabriaunis. Jis neturėtų būti barjeras, o kvietimas į įvairovę, sudėtingumą ir radikalią galimybę. Tai gyva praktika, reikalaujanti nuolatinio persiderinėjimo, kai kiekvienas kūrybinis veiksmas prisideda prie nuolat plečiamo nepaprasto

apibrėžimo.

Eksperimentavimas

(Experimentation): Kai kam – teisė, kai kam – rizika. Eksperimentavimas dažnai yra privilegija tiems, kuriems nereikia pateisinti savo buvimo. Kas gali nepavykti be pasekmių? Kas turi nuolat įrodinėti savo vertę? O jei eksperimentavimas nebūtų prabanga, bet teisė, prieinama visiems, griaunant paveldėtas ribas, o ne tik keičiant jų formą?

Ekspertizė (Expertise): Kas pripažįstamas ekspertu, o kas lieka „besiformuojantis“, „alternatyvus“ ar „svetimas“? Ekspertizė nėra tik formalus mokymas – ji apie tai, kurios žinios laikomos legitimomis. O kas, jei patirtis, bendruomenės praktika ir išmintis tarp kartų būtų vertinamos taip pat giliai kaip institucinis patvirtinimas?

Festivalis (Festival): Laikinas susibūrimas, įtraukties šventė. Bet kas nutinka po to, kai šviesos užgęsta? Kas lieka tik laikinai parodomas, o kas įsilieja į teatro kraštovaizdį? Ar festivalis yra eksperimentavimo aikštelė, ar tik senų galios struktūrų stiprinimas naujomis formomis? Festivalis neturėtų būti vien tik matomumo platforma – jis turi tapti ilgalaikio struktūrinio pokyčio mechanizmu.

Finansavimas (Funding): Lankstus kliūčių žaidimas. Niekada nešališkas. Kai kurie gauna sparnus, kiti lieka ropojimo stadijoje. Klausimas – ne tik kas gauna finansavimą, bet ir kodėl bei kokios istorijos laikomos vertomis palaikymo. Finansavimas dažnai pristatomas kaip meritokratinis, tačiau jis visuomet yra politinis. O kas, jei finansavimas persiorientuotų nuo selektyvaus dosnumo prie struktūrinių reparacijų?

Ribojimas (Gatekeeping): Ne visada

užrakintos durys. Kartais tai tik žinojimo žvilgsnis, paniekos tyla, niekada neišsiųstas kvietimas. Ribojimas – daugiau nei atmetimas; tai užtikrinimas, kad kai kurie net negalėtų pasibelsti. Ji vyksta atrankos komitetuose, programų sprendimuose, institucijų neparašytose taisyklėse. Saugotojai dažnai mano, kad tiesiog palaiko „kokybę“. Bet kieno kokybę?

Įtrauktis (Inclusion): Dažnai – spektaklis, o ne praktika. Įtrauktis dažnai pristatoma kaip dovana, privilegija, suteikta atskirtiems. Įtrauktis neturėtų būti tik vietos kūrimas prie esamo stalo, bet klausimas, kas tą stalą pastatė. Kai įtrauktis yra sąlyginė, ar tai tikrai įtrauktis?

Kryžminė diskriminacija

(Intersectionality): Ne tik šūkis, bet struktūra, leidžianti suprasti sluoksniuotą priespaudą. Kryžminė diskriminacija – ne tik skirtumų pripažinimas. Tai apie tai, kaip rasė, lytis, klasė, gebėjimai ir kiti veiksniai formuoja patirtį būdais, kurių negalima atskirti. Tai apie struktūrų galios veikimą, sustiprinantį atskirtį. Kas gauna naudos, kai kryžminė diskriminacija sumažinama iki sąrašo tikrinimo?

Žinios (Knowledge): Už rašto, archyvavimo ar sertifikavimo ribų, žinios yra įkūnytos patirtyje, nešamos atmintyje, perduodamos per dainas ar tyloje. Kai kurios žinios yra pakeliamos ir apdovanojamos, kitos – atmetamos ar aktyviai slopinamos. Kas nusprendžia, ką laikyti teisėtomis žiniomis? Kas nustato, kieno įžvalgos formuos mūsų bendrąsias naratyvas?

Kalba (Language): Ji gali būti ir tiltas, ir barjeras. Kalba daro daugiau nei tik komunikuoja, ji suteikia legitimumą,

formuoja tapatybę ir žymi galios ribas. Už žodžių kalba formuoja mąstymą, struktūruoja diskursą ir lemia, kieno balsai girdimi aiškiau. Kritiškai nagrinėdami, kaip kalba naudojama scenarijuose, dialoguose ir pasirodymuose, atskleidžiame subtilius būdus, kuriais ji sustiprina arba priešinasi dominuojantiems naratyvams.

Mentorystė (Mentorship): Tai kopėčios, kuriomis ne visi gauna galimybę lipti. Nors mentorystės programos žada lyderystę ir pažangą, jos taip pat gali palaikyti esamas hierarchijas, suteikdamos žmonėms iš anksto nustatytus vaidmenis. Kas pakylėjamas į viršų, o kas paliekamas nuošalyje? Ar mentorystė yra galimybė įgalinti, ar tik dar vienas būdas išlaikyti esamą tvarką?

Neutralumas (Neutrality): Mitai, tarnaujantys galingiesiems. Menas ir kultūra niekada nėra neutralūs. Kiekvienas sprendimas – nuo programavimo iki finansavimo – yra politinis aktas. Visada tenka pasirinkti pusę. Klausimas tik – kieno? Ir kas slepiasi po „objektyvumo“ kauke? Neutralumas – tai paklusnumo estetika, atsisakymas įvardyti jėgas, formuojančias matomą ir nematomą pasaulį.

Atvirumas (Openness): Dažnai vadinamas idealiu siekiu, tačiau retai įgyvendinamas visiškai. Atvirumas nėra pasyvus toleravimas – jis reikalauja aktyvaus noro leisti skirtumui pertvarkyti pačią erdvės struktūrą. Tai ne estetinis pasirinkimas, o etinė pozicija, kviečianti priimti trikdymą ir nežinomybę.

„Kitų“ skirstymas (Othering): Subtili, bet galinga smurto forma. Būti kitokiu reiškia būti matomam kaip fundamentaliai skirtingam, marginalizuotam kaip amžinai

„nepakankamam“. „Kitų“ skirstymas nėra vien atskyrimas – tai aktyvus dirbtinės ribos kūrimas, nustatantis vienus kaip numatytą normą, o kitus – kaip nuolatines anomalijas.

Dalyvavimas (Participation): Dėlionė su trūkstamomis detalėmis. Ar jūs tikrai esate paveiksle, ar tik užpildote tuščias vietas, paliktas kieno nors kito? Dalyvavimas dažnai painiojamas su galia, tačiau tai reiškia teisę formuoti, o ne tik būti. Pilnavertis dalyvavimas – tai užduoti klausimą pačiai sistemai: kas ją sukūrė, kas ją palaiko ir kam ji naudinga?

Privilegija (Privilege): Ne tik tai, ką žmogus turi, bet ir nematomos naštos, nuo kurių jis apsaugotas. Ji veikia kaip neišreikšta jėga, struktūrinė nauda, leidžianti kai kuriems apeiti kliūtis, su kuriomis kiti susiduria kasdien. Iššūkis – ne paneigti jos egzistavimą, o analizuoti, kaip ši nenusipelnę palankumas naudojama. Ar privilegija bus skydas, išlaikantis esamą tvarką, ar įrankis griauti barjerus, kurie ją palaiko?

Procesas (Process): Daugiau nei tik priemonė tikslui pasiekti – tai derybų, trinties ir transformacijos vieta. Teatre procesas dažnai slepiamas už tobulos galutinės produkcijos, tačiau būtent ten galia veikia labiausiai. Kas gali formuoti procesą? Kurių metodai legitimizuojami, finansuojami, institucionalizuojami? Procesas atsisako linijinio, priima lėtumą ir vertina kolektyvinį prasmų kūrimą, o ne išnaudojamą produkciją.

Galios perskirstymas (Power-sharing): Tai ne tik kvietimas kitiems įžengti į kambarį, bet ir klausimas – kas tą kambarį sukūrė, kas turi raktus ir ar sienos apskritai turėtų egzistuoti? Tai reikalauja diskomforto: pripažinimo,

kad tie, kurie įpratę būti valdžioje, turi jos atsisakyti ne tik simboliškai, bet ir struktūriškai. Erdvės kūrimas išlaikant kontrolę – nepakankamas; tikras pokytis slypi sprendimų, išteklių, autorystės ir įtakos perskirstyme. Galia, kuri dalijama tik matomais momentais, nėra galios dalijimasis – tai tik optika.

Atstovavimas (Representation): Šviesos spindulys, galintis apšviesti arba iškraipyti. Atstovavimas apima daugiau nei tik matomumą. Tai apie tai, kas kontroliuoja naratyvą ir kaip kuriamos istorijos. Kurių patirtys atsiduria centre, o kurios lieka periferijoje? Atstovavimas reikalauja, kad marginalizuoti balsai ne tik būtų matomi, bet turėtų galią kalbėti už save, priešindamiesi tokenizmo paviršutiniškumui.

Nutildymas (Silencing): Ne visada garsus, bet visada reikšmingas. Jis pasireiškia subtiliomis formomis – mandagiomis atmetimo priemonėmis, selektyviu klausymusi, sistemingu tam tikrų balsų ignoravimu. Tai tylioji jėga, kuri priverčia nesutarimus išnykti ir įtvirtina konformizmą. Kam naudingas kai kurių balsų nutildymas ir kieno potencialas dėl to prarandamas? Nutildymas – tai tyčinė strategija, formuojanti diskursą, kontroliuojant, kas sakoma ir kas lieka nepasakyta.

Solidarumas (Solidarity): Ne labdara, ne malonė – solidarumas yra bendra kova, įsipareigojimas stovėti kartu, o ne tik už kitus. Tai veiksmas, o ne žodžiai. Tai suvokimas, kad tavo išlaisvinimas susijęs su mano, kad teisingumas nėra asmeninė nuosavybė, o kolektyvinė siekiamybė. Solidarumas yra nepatogus. Jis reikalauja klausytis, kai lengviau kalbėti, atsitraukti, kai įprasta vadovauti.

Tai nėra performansas, simboliniai gestai ar laikinos sąjungos, susiformavusios patogumo metu.

Pasakojimas (Storytelling): Istorijos formuoja, kaip matome pasaulį, kuopasitikime ir ką laikome įmanoma. Pasakojimas iš esmės yra politinis aktas. Klausimas niekada nėra tik „kokia istorija?“, bet „kas turi teisę ją pasakoti?“. Ir kieno istorijos ištrinamos dar prieš joms tampa pasakytomis? Perimti pasakojimą reiškia perimti teisę įvardyti save už galios primestų naratyvų ribų.

Tokenizmas (Tokenism): Ne paprasta įvairovės varnelė, o performatyvus marginalizuotų asmenų įtraukimas, sukuriantis pažangos iliuziją. Tai – įvairovės įvaizdžio estetika, kuri nutildo nesutikimą ir užmaskuoja gilumines galios nelygybes. Tokenizmas sumažina balsus iki ornamentinių vaidmenų: matomi, bet be agentiško, suteikdami klaidingą atstovavimo pojūtį ir palikdami sisteminės kliūtis nepalietas.

Universalumas (Universality): Istorija, teigianti, kad yra visiems, bet kalbanti tik vienu balsu. O jei universalumas nebūtų tapatumas, o gebėjimas laikyti daug tiesų vienu metu? O jei vietoj „vieno dydžio visiems“ požiūrio universalumas būtų perkurtas kaip daugelio, kartais prieštarų realybių sutapimas?

Šaltiniai:

- Ahmed, Sara. 2012. *On Being Included: Racism and Diversity in Institutional Life*. Durham and London: Duke University Press.
- Bhabra, Gurinder K. 2014. *Connected Sociologies*. London: Bloomsbury Academic.
- Butler, Judith. 2004. *Precarious Life: The Powers of Mourning and Violence*. London and New York: Verso.
- Erel, Umut; Murji, Karim and Zaki Nahaboo. 2016. “Understanding the Contemporary Race–Migration Nexus.” *Ethnic and Racial Studies* 39 (8): 1339–1360. <https://doi.org/10.1080/01419870.2016.1161808>
- hooks, bell. 2014. *Yearning: Race, Gender, and Cultural Politics*. London and New York: Routledge.
- Mbembe, Achille. 2017. *Critique of Black Reason*. Durham and London: Duke University Press.
- ruangrupa. 2022. *Documenta Fifteen Handbook*. Berlin: Hatje Cantz Verlag.
- Walsh, Catherine E. 2023. *Rising up, Living on: Reexistences, Sowings, and Decolonial Cracks*. Durham and London: Duke University Press.

2025, March
Bologna (Italy)
photo Francesca Nerattini

2025, April
Kolding (Denmark)
photo Søren K. Kløft

43

TEATRO JAUNAJAI AUDITORIJAI FESTIVALIŲ PLĖTRA

Tarptautiniai teatro festivaliai kaip kultūros politikos veikėjai: BABEL festivalių atvejis

Nicola Scherer

Tarptautiniai teatro festivaliai tapo reikšmingais kultūros politikos veikėjais, formuojančiais meninius pasakojimus, įtakančiais sociopolitinį diskursą ir skatinančiais pasaulinį scenos menų mainų procesą. Šiame straipsnyje nagrinėjamos kuratorinės strategijos ir tarptautinių scenos menų festivalių

sociopolitinis poveikis, ypatingą dėmesį skiriant BABEL festivalių tinklo kontekstui.

Remiantis tokiais pavyzdžiais kaip Bibu festivalis (Švedija), Pesta Boneka (Indonezija) ir Baboró tarptautinis vaikų menų festivalis (Airija), tyrimas pabrėžia teatro festivalių vaidmenį kultūrinėje diplomatijoje, auditorijos ugdyme ir socialinėje įtrauktyje.

Teatro festivaliai veikia kaip laikini kultūros centrai, kurie tarnauja kaip platformos meninėms inovacijoms ir kultūrinei diplomatijai. Skirtingai nei dauguma tradicinių teatro institucijų, festivaliai peržengia nacionalines ribas, leidžia įvairesnėms meninėms raiškoms mesti iššūkį dominuojantiems pasakojimams ir skatina tarptautinį bendradarbiavimą. BABEL festivaliai, tinklas, skirtas jaunajai auditorijai, yra šio transformacinio potencialo pavyzdys – jų kuruojami pasirodymai nagrinėja

migracijos, įvairovės ir kultūrinių mainų temas.

Kuravimas kaip kultūros politikos strategija

Pasirodymų atranka ir pristatymas formuoja viešąjį diskursą, stiprinant arba kvestionuojant dominuojančias kultūrinės ir politinės ideologijas. Kaip buvo akcentuota Bibu festivalyje, kuratoriai sprendimai daro įtaką įvairių bendruomenių reprezentacijai. Bibu festivalio 2024 m. seminaras „Įvairovė ir įtrauktis scenos menuose“⁷ atkreipė dėmesį į etninių mažumų atstovavimo trūkumą Šiaurės šalių mene, pabrėždamas kultūrinio prieinamumo didinimo politikos reformų būtinybę. Lutke festivalis Slovėnijoje integruoja šiuolaikinę lėlių animaciją su sociopolitinėmis temomis, parodydamas, kaip meninis kuravimas gali tapti politinio įsitraukimo priemone. Festivalio dramaturgas Benjaminas Zajcas teigia: „Menas susiduria su sprendimu – ar apgaubti savo žinią optimizmu, ar priminti, kad galbūt jau per vėlu ieškoti sprendimų.“⁸ Šis teiginys išryškina festivalio vaidmenį atspindint globalinius nerimus ir skatint kritinį diskursą.

Kultūrinė diplomatija ir tarptautiniai tinklai

BABEL festivaliai prisideda prie kultūrinės diplomatijos, skatindami meninį dialogą ir mainus tarp skirtingų šalių. Pesta Boneka festivalis Indonezijoje, kurį inicijavo „Papermoon Puppet Theatre“, sukūrė tarptautinį lėlių teatro menininkų tinklą,

propaguojančią Indonezijos šešėlių teatro tradiciją kaip pasaulinį kultūros turtą⁹. Dalyvaujant daugiau nei 25 šalims, Pesta Boneka rodo, kaip festivaliai puoselėja tarptautines menines bendruomenes, stiprindami „minkštosios galios“ dinamiką per kultūrinį bendravimą. Tuo tarpu Baboró tarptautinis vaikų menų festivalis Airijoje pabrėžia klausymosi svarbą dirbant su jaunąja auditorija. Festivalio Vaikų taryba aktyviai dalyvauja formuojant meninę programą, užtikrindama, kad pasirodymai atspindėtų įvairias kultūrinės patirtis. Festivalio direktorė Aislinn Ó hEocha pažymi: „Menininkai, dirbantys su vaikais, yra jautrūs savo auditorijai; vaikai – sąžiningi kritikai, kurie įsitraukia tik tuomet, kai pasirodymas iš tiesų patraukia jų dėmesį.“¹⁰ Toks dalyvaujantis požiūris ne tik skatina kultūrinę įtrauktį, bet ir atitinka Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvenciją, gindamas vaikų teises į kultūrinį dalyvavimą.

Auditorijos įtrauktis ir socialinė įtrauktis

Vienas iš pagrindinių BABEL festivalių bruožų yra jų įsipareigojimas auditorijos įtraukimui ir socialinei įtraukčiai. Cradle of Creativity festivalis Pietų Afrikos Respublikoje apjungia pasirodymus, kurie nagrinėja sociopolitines temas, tokias kaip lyčių lygybė ar postkolonijinė tapatybė, ir tuo pat metu įtraukia jauną auditoriją per interaktyvaus teatro formas. Šis požiūris atitinka festivalio misiją – „kurti

7 Website: <https://bibu.se/en/diversity-and-inclusion-performing-arts-children-and-young-people-within-nordic-context>, 10.3.2025.

8 Lutke Festival Program Book, P. 6.

9 Pestaboneka festival, 2024

10 Interview with Festival Director Ó hEocha, A., 2023.

įvairovės, kūrybiškumo ir galimybių palikimą¹¹, atspindėdamas scenos menų transformacinį potencialą. Panašiai Baboró festivalis taiko įvairias prieinamumo priemones – pavyzdžiui, „atsipalaidavimo“ (angl. *relaxed*) pasirodymus ar garso aprašymus – siekdamas užtikrinti, kad spektakliai būtų prieinami vaikams, turintiems papildomų poreikių. Festivalio direktorė Aislinn Ó hEocha pabrėžia: „Tokių pasirodymų poveikis vaikams, kurie galbūt niekada kitaip nepatirtų teatro, yra gilus.“¹² Šios iniciatyvos parodo, kaip festivaliai gali tapti socialinių pokyčių veiksniais, mažindami kultūrinio dalyvavimo barjerus.

Reagavimas į krizes ir politinis įsitraukimas

Festivaliai dažnai reaguoja į šiuolaikines pasaulines krizes, naudodami teatrą kaip aktyvizmo ir advokacijos priemonę. Pavyzdžiui, Paidea festivalis Brazilijoje surengė tarptautinį jaunimo kongresą „Urgent Interactions“, kuriame jauni menininkai iš Afrikos, Europos ir Lotynų Amerikos diskutavo apie aktualius sociopolitinius iššūkius. Tokios iniciatyvos sustiprina teatro festivalių, kaip kultūros politikos laboratorijų, vaidmenį, kai meninės išraiškos susitinka su neatidėliotinomis politinėmis realijomis. Tuo tarpu *LUTKE festivalis* Slovėnijoje savo uždarymo pasirodymu reagavo į dešiniųjų ideologijų atgimimą Europoje, tiesiogiai susidurdamas su politinio ekstremizmo tema. Festivalio meno vadovas Marko Bulc teigė: „Gyvename pasaulyje, kuriame

taika tapo keiksmazodžiu; per teatrą galime atkurti dialogą ir pasipriešinti susiskaldymui.“¹³

Tai iliustruoja, kaip festivaliai veikia kaip politinio įsitraukimo platformos, priešindamiesi priespaudos naratyvams per meninę raišką.

Tarptautiniai teatro festivaliai, ypač tie, kurie priklauso BABEL tinklui, puikiai atspindi kintantį kultūros politikos veikėjų vaidmenį globalizuotame pasaulyje. Per kuravimo procesus, kurie meta iššūkį sociopolitinėms normoms, skatina tarptautinį meninį bendradarbiavimą ir siekia kultūrinio prieinamumo, šie festivaliai peržengia teatro, kaip vien pramogos, sampratą. Jie tampa kultūrinio pasipriešinimo ir inovacijų erdvėmis. Kai šiuolaikinės visuomenės susiduria su tapatybės, migracijos ir nelygybės krizėmis, teatro festivaliai toliau formuoja meninius ir politinius kraštovaizdžius, patvirtindami savo reikšmę kaip dinamiški kultūros politikos veikėjai.

Tarptautiniai teatro festivaliai veikia kaip aktyvūs kultūros politikos dalyviai – jie formuoja meninius pasakojimus, veikia politinį diskursą ir skatina kultūrinę diplomatiją. Skirtingai nei tradicinės teatro institucijos, festivaliai veikia kaip laikini kultūros centrai, suburiantys įvairias meninės raiškos formas ir skatinantys tarptautinį bendradarbiavimą.

Jų, kaip kultūros politikos veikėjų, vaidmenį apibūdina šie aspektai:

- **Programos formavimas.** Kuratoriniais sprendimais festivaliai

11 Cradle of Creativity. 2023.

12 Interview with Festival Director Ó hEocha, A., 2023.

13 Lutke Festival Program Book, P. 7.

išryškina tam tikras socialines ir politines temas, taip įtakodami viešąją diskusiją.

- **Tarpininkavimas tarp meno ir politikos.** Festivaliai tampa tiltu tarp meninių inovacijų ir politikos formavimo procesų, siekdami užtikrinti kultūros finansavimą ir skatinti reformas.
- **Tarptautinių tinklų kūrimas.** Jie skatina meninę apykaitą, sudarydami sąlygas pasaulinėms meninėms tendencijoms cirkuliuoti už nacionalinių ribų.
- **Kultūrinis pasipriešinimas ir inovacijos.** Festivaliai meta iššūkį dominuojančioms temoms ir galios struktūroms, stiprindami marginalizuotų balsų bei eksperimentinių meno formų matomumą.

Galiausiai, tarptautiniai teatro festivaliai veikia kaip **kultūros politikos laboratorijos**, nuolat besivystančios kartu su kintančiais politiniais ir meniniais kraštovaizdžiais. Jie ne tik atspindi, bet ir formuoja šiuolaikinės kultūros politikos kryptis.

Pagrindinės dimensijos:

- **Kultūrinė diplomatija ir pasaulinis diskursas:** festivaliai veikia kaip tarptautinių kultūrinių mainų platformos, kuriose menininkai iš skirtingų regionų diskutuoja aktualiais globaliniais klausimais. Jie daro įtaką politiniams ir socialiniams sprendimams, kuruodami pasirodymus, nagrinėjančius migraciją, postkolonializmą, lytiškumą ir skaitmenizaciją.
- **Kuravimas kaip kultūros politikos strategija.** Pasirodymų atranka ir jų pateikimas formuoja viešąją nuomonę, gali stiprinti arba kvestionuoti

dominuojančias ideologijas. Kuratoriai veikia kaip tarpininkai tarp menininkų, politikų ir auditorijos, apibrėždami festivalio teminį bei politinį dėmesį.

- **Parama kylantiems menininkams ir naujiems diskursams:** daugelis festivalių teikia prioritetą naujiems talentams, siūlydami rezidencijas, tinklaveikos galimybes ir tarptautinį matomumą. Tai suteikia erdvės alternatyviems pasakojimams, kurie dažnai lieka už svarbiausių teatro scenų ribų.
- **Auditorijos įtrauktis ir socialinė įtrauktis:** festivaliai didina kultūrinį prieinamumą, įtraukdami įvairias auditorijas ir naikindami ribas tarp elitinės ir populiariosios kultūros. Jie eksperimentuoja su imersinėmis ir įtraukties formomis, įtraukdami vietas bendruomenes į meninius procesus.
- **Krizės ir politinis įsitraukimas:** festivaliai dažnai reaguoja į šiuolaikinės pasaulinės krizes (pvz., pabėgėlių judėjimą, nacionalizmą, klimato kaitą), įtraukdami jas į savo programą. Jie tampa aktyvizmo ir kritinio diskurso platformomis, nagrinėjančiomis meno vaidmenį visuomenėje.
- **Institucinės ir finansinės struktūros:** festivaliai veikia sudėtinguose finansavimo tinkluose, derindami viešąsias subsidijas, privačią paramą ir tarptautinius partnerystės projektus. Ypač Europos festivaliai naudojami plačiomis kultūros finansavimo galimybėmis, kurios formuoja galios dinamiką pasauliniame teatro kontekste.

Literatūros ir šaltinių sąrašas

- **Scherer, N. (2023).** *Narratives and Curating – International Performing Art*

Festivals as Cultural Policy Actors on a Global Level.

- **BABEL Festivals Archive.** „All BABEL Festivals“.

Interneto svetainės

- **Ó hEocha, A. (2023).** *Baboró International Arts Festival for Children: Listening to Young Audiences.*
- **Bibu Festival (2024).** „Diversity and inclusion in performing arts for children and young people within a Nordic context.“
Prieiga: <https://bibu.se/en/diversity-and-inclusion-performing-arts-children-and-young-people-within-nordic-context>
- **Paideia Festival (2022).** „International Youth Congress URGENT INTERACTIONS“.
Prieiga: <https://www.paideiabrasil.com.br/en/home/>

- **Pesta Boneka Festival (2024).** „Seeds of Hope“.
Prieiga: <https://www.pestaboneka.com>
- **Cradle of Creativity (2023).** „Cradle of Creativity 2023 offers a feast of engaging arts for young theatre goers“.
Prieiga: <https://markettheatre.co.za/cradle-of-creativity/>
- **Lutke Festival Program Book (2024).** *17-asis tarptautinis šiuolaikinės lietuvių dailės bienalės festivalis.* Leidėjas: Lutkovno gledališče Ljubljana.
- **Interviu: Ó hEocha, A.** (2023). *Baboró International Arts Festival for Children: Listening to Young Audiences.*
- **Scherer, Nicola (2020).** *Narratives of international theatre festivals – Curating as a cultural policy strategy.* Transcript Bielefeld.

Klausymasis kaip atstovavimas BABEL projekto palikimas ir kvietimas

Wolfgang Schneider ir
Nicola Scherer

BABEL projektas užsibaigia pripažinimu, kad jo svarbiausias palikimas nėra nei konkretus modelis ar apibrėžtas metodas, bet veikiau nuostata – klausymosi menas. Per ketverius projekto metus – festivalių, dirbtuvių, interviu ir tyrimų laikotarpiu – klausymasis išryškėjo kaip praktika, jungianti įvairius dalyvius ir požiūrius. Klausymasis čia nėra vien metafora, bet konkreti kultūrinė praktika: ji keičia auditorijas, formuoja meninę kūrybą, daro įtaką kultūros politikai ir tampa tyrimų pagrindu.

Scenos menai kuria mokyklinės ir užklasines programas vaikams, jaunimui bei šeimoms. Taip teatras jaunajai auditorijai, pasižymintis menine įvairove ir teminiu platumu, tapo svarbia Europos scenos menų kraštovaizdžio dalimi. Dramos, šokio, muzikos ir lėlių teatro spektakliai, skirti jaunajai auditorijai, taip pat pasirodymai viešosiose erdvėse kuriami tiek nepriklausomose, tiek institucinėse scenos meno struktūrose. BABEL projektas parodė, kad festivaliai

atlieka svarbų vaidmenį skatinant turinio ir estetikos mainus tarp vaikų ir jaunimo teatrų Europoje.

Profesionalus scenos menas vaikams ir jaunimui yra neatsiejama kultūrinio ugdymo dalis. Meninė veikla su vaikais ir jaunimu, taip pat jų pačių kūryba, vyksta tiek profesionaliame kontekste, tiek mėgėjų ar mokykliniuose teatruose. Abi šios sritys viena kitą papildo ir įkvepia. Edukacinės programos, šokio ir teatro pedagogika bei projektai mokyklų teatro klasėse plečia teatrų veiklą, suteikdami prieigą menui vaikams, jaunimui ir šeimoms. Vaikų ir jaunimo teatras atlieka svarbią ugdomąją misiją. Neužtenka jaunajai auditorijai pateikti paprastos ar supaprastintos medžiagos. Neužtenka sudėtingų temų supaprastinti ir pateikti tik paprasta kalba, paprasta vaidyba ar paprastu scenovaizdžiu. Vaikams ir jaunuoliams reikia rimtos, kompleksiškos meninės medžiagos. Švietimas yra būdas pažinti pasaulį, todėl teatras, skirtas jaunajai auditorijai, turi būti kuriamas iš jų perspektyvos.

BABEL projektas parodė, kad jaunieji žiūrovai teatre gali lavinti gebėjimus, kurie yra būtini žinių įgijimo pagrindas: tai gebėjimas iššifruoti pasaulį tokį, koks jis yra. Teatras yra ženklų sistema. Kaip rodo 14 BABEL projekto festivalių, gerai sukurtas teatras moko mus dešifruoti kodus ir interpretuoti simbolius. Tokia abstraktaus mąstymo forma yra pagrindinis įgūdis, kurio jaunimui skubiai reikia ateičiai.

Teatras yra ypatingas įvykis, leidžiantis apversti įprastą pasaulio tvarką ir sustabdyti kasdienes dėsnius. Tai visai kitokia patirtis nei tradicinis mokymasis, kuriame siekiama įgyti žinių, patirties

ir kontekstų, išmokti orientuotis ir vertinti. Vaikų ir jaunimo teatre, geriausi atveju, dėmesys skiriamas estetiniam dviprasmiškumui, jutiminiams potyriams ir žaidybiniams principams. Toks teatras gali papildyti mokyklinį ugdymą kaip alternatyvi, užklasinė mokymosi erdvė. Daug kas iš to, ką žmonės turi perduoti vieni kitiems tam, kad kurtų stabilias socialines struktūras, negali būti išreikšta vien racionali kalba. Todėl būtina plėtoti neverbalinio bendravimo įgūdžius, kuriems taip pat reikia praktikos ir lavinimo.

Nuo pat pradžių BABEL projektas metė iššūkį vaikų ir jaunimo teatro marginalizacijai. Užuoat jį traktavus kaip pedagoginį šalutinį produktą ar antraeilį meną, teatras vaikams ir jaunimui pasirodė esąs kultūrinis ugdymas pats savaime. Jis jungia estetiką, pedagogiką ir politiką į vieną praktiką, parodydamas, kaip menas gali lavinti suvokimą, ugdyti vertinimo gebėjimus ir atverti vaizduotės erdves. Tai suvokti rimtai reiškia pripažinti, kad kultūros politikos ateitis priklauso nuo to, kaip visuomenės klausosi savo jauniausių piliečių.

Jaunųjų auditorijų klausymasis

Klausymasis prasideda nuo pačių vaikų ir jaunųjų žiūrovų. Tyrimai rodo, kad jie nėra pasyvūs vartotojai, o aktyvūs pašnekovai, kurie formuoja spektaklius savo buvimu, reakcijomis ir tyła. Klausymosi menas čia reiškia pripažinti jų orumą, elgtis su jais kaip su lygiaverčiais partneriais bendrame tiesos paieškos kelyje.

Tai reiškia pripažinti jų egzistencines realijas: netektį, migraciją, neteisybę ir atsparumą. Užuoat saugojus vaikus nuo sunkių temų, klausymasis reiškia

pasiūlyti jiems prasmingas istorijas, kurios netrivializuoja jų pasaulio. BABEL projektas patvirtino, kad vaikai nori būti teatre vertinami rimtai. Jie nori būti išgirsti ne tik tada, kai kalba, bet ir kai juokiasi, tyli ar nerimsta. Jų teisė į kultūrą, įtvirtinta Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje, tampa prasminga tik tada, kai klausymasis įtraukiamas į meninę praktiką.

Teatras vaikams ir jaunimui gali padėti lavinti diferencijuotą suvokimą ir vertinimo gebėjimus, taip pat formuoti meninį skonį, pateikdamas jautimiškai ir vizualiai turtingą, daugiaprasmių poetinį vaizdą. Svarbų vaidmenį čia atlieka pati istorija ir jos dramaturginis pateikimas. Yra tik vienas esminis reikalavimas vaikų ir jaunimo teatro kūriniais – gili istorija, kuri nesupaprastina, neglotnina ir nesumenkina konfliktų, bet leidžia vaikams ir jaunimui susidurti su jų egzistencine reikšme. Jaunų žmonių gyvenimai nėra pasivaikščiojimas po rojų. Jie gali būti pragaras – ir jei nenorime jų apgauti, pragaras turi būti scenoje. BABEL projektas parodė, kad vaikų ir jaunimo teatras, jei jis nebijo socialinės realybės aštrumo, gali prasmingai išnaudoti teatro meninę erdvę kaip pasaulio refleksijos projekcinį paviršių. Vaikai ir jaunimas nenori būti „apsaugoti“ teatre. Jie jaučiasi vertinami rimtai tik tada, kai jų pačių ribinės patirtys tampa matomos ir apčiuopiamos scenoje. Tai – patirtis, kurią projekto dalyviai išgyveno ne kartą, suvokdami „klausymosi meną“ kaip įpareigojimą tiesai. Tokie dalyvavimo modeliai, kaip vaikų patariamieji komitetai, rodo, kad klausymasis gali tiesiogiai paveikti kuratorinius sprendimus. Tuo pat metu

BABEL projektas pabrėžė, kad dalyvavimas nėra simbolinis gestas ar vaikų pavertimas „mažais suaugusiaisiais“. Tai – erdvių kūrimas pripažinimui ir rūpesčiui, kur jų požiūriai yra svarbūs, o jų balsai formuoja meninį susitikimą.

Klausymasis iš menininkų ir kuratorių perspektyvos

Kalbėdami apie meną, paprastai nekalbame apie vaikus; kalbėdami apie jaunas žmones, dažniausiai nekalbame apie meną. Tačiau vaikai ir jaunimas turi teisę į meną ir kultūrą, kaip numatyta Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 31 straipsnyje. Tai reiškia visišką dalyvavimą kultūriniame ir meniniame gyvenime bei tinkamų ir lygių galimybių kultūrinei ir meninei veiklai užtikrinimą. Vaikų ir jaunimo teatras yra tik viena kultūros politikos sritis, kuri geriausiu atveju gali būti ir vaikų bei jaunimo politikos, ir švietimo politikos dalis. Kultūrinis vaikų ir jaunimo ugdymas reikalauja ypatingos paramos. Kurti, išlaikyti ir plėtoti scenos menų infrastruktūrą, ypač skirtą vaikams ir jaunimui vietos bendruomenėse, reiškia stiprinti ir gaivinti kultūrinę įvairovę kaip gyvybinį visa ko šaltinį.

Menininkams ir kuratoriams klausymasis įgauna daugybę formų. Kuratoriai klauso ne tik meninių pasiūlymų, bet ir auditorijų, socialinių kontekstų bei platesnio kultūrinio konteksto. Menininkai klauso vaikų reakcijų subtilybių, tylos tiek pat, kiek žodžių, ir atmosferos, kuri gimsta spektaklyje. Projekto metu atlikti interviu atskleidė, kad daugelis kuratorių klausymąsi laiko savo pagrindiniu metodu: klausytis vaiko trapumo, ribos tarp vaikystės ir suaugusių gyvenimo,

estetinės įtampos, kuri kyla susitikimuose tarp kartų. Klausymasis tampa menine laikysena: tai reiškia išlaikyti atvirą dviprasmybę, priimti skirtumus ir ugdyti artumą.

Teatras klesti dėl abipusiškumo, abipusio suvokimo ir abipusės mainų. Teatrui reikalingi ir aktorius, ir žiūrovas. Teatras visada yra susitikimų vieta – pojūčių, apmąstymų, prasmės paieškų susitikimas. Todėl teatras visada yra ir kultūrinis ugdymas. Švietimo teorijos visuomet apibrėžia tris pažinimo kelius. Be mokslinio–racionalaus ir etinio–moralinio pasaulio pažinimo būdų, egzistuoja ir estetiškai patirtis – juslinis suvokimas, kuriam teatras yra įsipareigojęs, bei prasmės modelių interpretacija ir simbolinė sąveika. Tačiau reikia pripažinti, kad šis išskirtinis teatro aspektas ne visada vertinamas rimtai, kad ši idealistinė teatro samprata ne visuomet suvokiama kaip misija, o ši teatro egzistencinė reikšmė ne visada nuosekliai įgyvendinama praktikoje.

BABEL projektas parodė, kad festivalio organizatoriai ir dirbtuvių dalyviai tiki, jog atėjo metas teatrui, skirtam būtent jaunai auditorijai. Niekada nebuvo geresnių priežasčių ar didesnio poreikio kalbėti apie vaikų ir jaunimo teatrą kultūros ir švietimo politikos kontekste. Jauniausi žiūrovai turi tapti kiekvieno teatro dėmesio centru – ne tik švenčių metu pagausėjusiu spektaklių skaičiais, ne tik dėl parduotų bilietų skaičiaus ar lankomumo statistikos, bet ištiesus metus, čia ir dabar! Tai dera su filosofo Walterio Benjamino mintimi, kad „viena svarbiausių meno užduočių – sukurti paklausą tam, kam dar neatėjo laikas“. Todėl projekto diskusijose menininkai

suformulavo kelis esminius principus tolesniems tyrimams apie „Klausymosi meną“.

Klausymasis festivaliuose kaip kultūros politikos forma

Festivaliai BABEL projekte išryškėjo kaip esminiai klausymosi tarpininkai. Jie yra ne tik pristatymo vietos, bet ir kultūros politikos laboratorijos. Festivaliai klausosi, kai kuria platformas įvairioms balsų įvairovėms, kai sustiprina paprastai nutildytas perspektyvas ir kai sprendžia aktualias socialines temas – migraciją, klimato kaitą ar nelygybę. Jie taip pat atspindi transculturalinio klausymosi praktiką. Tarptautiniai bendradarbiavimai sujungia menininkus ir auditorijas iš skirtingų kontekstų, taip skatindami solidarumą ir empatiją peržengiant sienas. Kartu BABEL projektas atskleidė nelygaus finansavimo, postkolonijinių palikimų ir mobilumo barjerų iššūkius. Klausytis šiuo atveju reiškia ne ignoruoti struktūrines nelygybes, o jas įvardyti ir prieš jas veikti. Europos Sąjungos kultūrinių projektų retorika – dalyvavimas, įtrauktis, įvairovė – lengvai gali tapti tuščia. BABEL parodė, kad ši retorika įgyja prasmę tada, kai suprantama kaip klausymasis. Projektas davė apčiuopiamus rezultatus: festivaliai dalinosi stebėjimo ir interviu metodikomis, vaikų balsai buvo integruoti į programų sudarymą, tyrimų rezultatai paskelbti dešimčia kalbų, o skaitmeninis archyvas išsaugojo liudijimus, pasirodymus ir refleksijas. Tai ne abstraktūs idealai, o realios klausymosi praktikos, kurios tęsis ateityje.

Klausymasis tyrėjų ir studentų akimis

Pats tyrimas tapo klausymosi forma. Stebėjimai, interviu ir atvejo analizės buvo kuriami ne tam, kad primestų interpretacijas, bet kad išgirstų ir užfiksuotų daugiabalsiškumą. Tyrėjai stengėsi atidžiai stebėti ne tik išsakytus žodžius, bet ir tylą, prieštaravimus bei įtampą tarp įvairių menininkų. Projekte dalyvavę studentai apmąstė savo vaidmenį kaip bendramoksliai, suvokdami, kad klausymasis taip pat reiškia savo prielaidų kvestionavimą. Taip klausymasis tapo pedagoginiu veiksmu, skatinančiu pagarbą ir atvirumą akademiniame praktikoje. Sukūrus BABEL projekto archyvą, tyrimais grindžiamas klausymasis įgavo naujų galimybių: ateities tyrėjai ir praktikai gaus prieigą prie surinktų balsų ir patirčių, leidžiančių klausymuisi tęstis ilgalaikėje perspektyvoje.

Klausymasis kaip demokratinė ir etinė praktika

Klausymosi menas pasirodo ne tik kaip praktika, bet ir kaip etinė bei demokratinė laikysena. Susitikimuose ir ataskaitose partneriai pabrėžė abejonių, skirtumų ir utopijų svarbą. Ne kiekvieną nesutarimą reikia išspręsti; ne kiekvieną prieštaravimą būtina užglaistyti. Klausymasis reiškia erdvės suteikimą pliuralizmui, konfliktui ir dar neišsipildžiusioms ateities vizijoms. Toks demokratinis klausymasis priešinasi pagundai laikyti tikrovę galutine. Jis pripažįsta, kad tarptautinio bendradarbiavimo turtingumas slypi ne tik sutarimuose, bet ir įtampose. Jis patvirtina, kad teatras vaikams ir

jaunimui nėra įrankis vien sutarimui kurti, bet erdvė, kurioje gali koegzistuoti įvairios perspektyvos.

Festivaliai BABEL projekte: renginiai ar intervencijos?

Kas yra festivalis? Ar tai, kai trys teatrai susitinka vienoje vietoje? Ar kai teatras rodo tris spektaklius? Nėra standartų, taisyklių ar įsipareigojimų – kiekvienas gali festivalį apibrėžti savaip. Festivaliai vis dažniau formuoja kultūrinį kraštovaizdį, ypač Europoje. Teatras visur remiamas per festivalius, tačiau šis reiškinyss kartais kritikuojamas kaip „festivalizmas“. Todėl būtina kvestionuoti, diskutuoti apie prasmę ir beprasmybę, vertinti festivalius kritiškai.

BABEL projektas sąmoningai pasirinko scenos menų festivalių tinklą įvairiose Europos šalyse. Visi 14 festivalių save laikė projekto partneriais, turinčiais ilgametės tradicijas ir įsitvirtinusių savo šalių teatro peizažuose. Juos siejo bendras tikslas – orientacija į vaikų ir jaunimo auditoriją bei užduotis pristatyti, tirti ir reflektuoti „Klausymosi meną“. Po programų peržiūrų ir diskusijų iškilo daug klausimų, tačiau atsirado ir keletas aiškių įžvalgų, kurias galima laikyti projekto rezultatais.

Festivaliai kaip strategija

Tikslas – sukurti įvykį, pritraukti dėmesį, inicijuoti viešą diskursą. Tačiau festivaliai taip pat yra scenos menų tinklo kūrimas, diskurso platforma, natūraliai konkuruojanti su kitais teatrais, bei pasiekimų demonstravimo erdvė. Festivaliai yra ir geografija – kur vyksta renginys? Vietos scena, regioninė partnerystė, nacionalinis forumas, mainai tarp žemynų ar tarptautinis dialogas?

Festivaliai kaip auditorijos klausimas

Kam skirti festivaliai? Nes teatras be žiūrovo nėra teatras. Bet kas ta auditorija – visi? Vaikai? Jaunimas? Ar patys teatro kūrėjai? Mokytojai ir edukatoriai, kurie ypač jaunajai auditorijai teatre atlieka tarpininkų vaidmenį? Šeimos? Kas sprendžia? Kas perka bilietus? Kokie lūkesčiai? Ir, žinoma, visi, kurie gyvena iš teatro – organizatoriai, rinkodaros specialistai, agentai. Gal festivalis skirtas teatro kritikams? Taip pat pasitaiko! Įdomu tampa tada, kai auditorija suvokiama kaip festivalio rėmėja, kai pajamos turi būti gaunamos iš bilietų pardavimų.

Festivaliai kaip siekių ir realybės klausimas

Kalbama apie poveikį, kurį festivaliai turėtų sukelti. Ką teatras daro kaip meno forma? Ką jis nori pasakyti, parodyti, įkvėpti? Kaip jis veikia visuomenę, regioną, diskursą? Kas gauna naudą iš festivalio, kodėl ir kaip? Galiausiai festivaliai visada yra patys sau klausimų objektas – vertinimo klausimas. Kokie yra estetinio vertinimo standartai? Kaip formuluoti lūkesčius ir kaip juos patikrinti realybėje? Kaip vystosi auditorijos priėmimas? Ar egzistuoja „žiūrėjimo meno“ paslaptis, kurią verta tirti? Kaip iš tiesų atsispindi spektaklių kokybė? Kas veikia, o kas – ne? Kas parduodama, kas sulaukia susidomėjimo, ko nori rinkta? Ir galiausiai – įžvalgos kitam festivaliui.

Festivaliai kaip meninio profilio klausimas

Galiausiai viskas priklauso nuo pradžioje apibrėžto meninio profilio. Ar festivalis nori to, ko nori publika?

Ko jis gali norėti, ko turėtų norėti? Ar festivalis nori komisijos, kuri atrinktų? Ar žiuri? Ar komandos, kuri suformuotų kriterijus, ieškotų spektaklių ir sudarytų programą? Ar festivalis nori kuratoriaus – subjektyvios atrankos, savito braižo? Kokie kriterijai? Geriausi? Išskirtiniai? Ar „visko po truputį“ – panorama, įvairovės platforma, reprezentatyvus dalyvis?

Festivaliai kaip kultūrinio ugdymo klausimas

Būtinas skaidrumas! Publikai svarbu žinoti, kodėl pasirinkta viena ar kita programa. Kodėl šis spektaklis, o ne kitas? Ką jis reiškia, su kuo ir kodėl susiduriame? Todėl festivalio papildomos programos – pokalbiai, kuratorių pasisakymai, analizės – tampa ypač svarbios. Festivaliai gali dokumentuoti įvairovę, atkreipti dėmesį į tendencijas, išryškinti aktualijas. Jie gali skatinti naujoves, parodyti tai, kas įprastai nematoma. Jie gali tapti estetinės ir demokratinės visuomenės raidos tarpininkais. Ypač tie festivaliai, kurie gauna viešą finansavimą, gali suvokti šią paramą kaip „rizikos premiją“. Jie turi teisę eksperimentuoti, klysti, pristatyti naujoves.

BABEL festivaliai parodė, kad gali atsakyti į daugelį šių klausimų. Nors ne visur pavyko užmegzti kritinę diskusiją, daugelis sutiko, kad patirtos įžvalgos darys įtaką ateities planavimui. Dauguma organizatorių pabrėžė, jog menininkų mainų stiprinimas taps svarbesnis, o vaikų ir jaunimo įtrauktis į festivalio parengimą, atranką ir refleksiją – būtinas. Jie siekia daugiau dirbtuvių, susitikimų su auditorijomis, kūrybinių partnerysčių. Festivaliai taip pat viliasi, kad BABEL projektas turės ilgalaikį

poveikį finansuotojams ir skatins tinklo tęstinumą. Visi sutaria dėl vieno – festivalių finansavimas Europoje išlieka netolygus. Scenos menai, skirti vaikams ir jaunimui, vis dar gauna mažiau paramos nei scenos menai suaugusiems. Festivaliai kenčia nuo biudžeto mažinimo ir tikisi didesnės paramos iš vietos, regioninių bei Europos Sąjungos fondų, kad „Klausymosi menas“ taptų įmanomas.

Klausantis ateities

Galiausiai klausymosi menas kreipiasi į ateitį – klausymasis to, kas dar tik skamba. Festivaliai ne tik atspindi dabartį, bet ir numato būsimus kultūrinius bei politinius debatus. Klausydamasi vaikų, visuomenė girdi tai, kas dar neatėjo – jų baimes, svajones ir klausimus, kurie iš anksto apmąsto rytojaus iššūkius. Walteris Benjaminas rašė, kad menas kuria poreikį tam, kam laikas dar neatėjo. BABEL projektas tai patvirtina: teatras vaikams ir jaunimui kuria poreikį teisingumui, empatijai ir pripažinimui, kurie dar nėra įgyvendinti. Klausymasis vaikų – tai klausymasis „dar-ne“, į galimas ateitis, kurios reikalauja mūsų dėmesio jau dabar.

Teatras jaunajai auditorijai kaip kultūrinis ugdymas

Teatras jaunajai auditorijai gali būti gyvenimo vizija, laikmečio veidrodis ir kūrybinio požiūrio į realybę paskata. Spektakliai paremti vaikų ir jaunimo realybe – šeima, mokykla, laisvalaikis. Tie, kurie scenoje, turi daug bendro su tais, kurie salėje.

Teatras jaunajai auditorijai, tai socialinės vaizduotės terpė: scenoje

galima pamatyti, išsakyti ir išgyventi pasaulį, įtraukiant jį į mažą sceną. Čia atvirai įvardijami konfliktai, išsakomos problemos. Leidžiama maištauti, pykti. Scenoje įmanoma viskas – demokratinis elgesys, socialinis mokymasis ir, žinoma, svajojimas.

Teatras jaunajai auditorijai, tai regėjimo mokykla: nuo įspūdingų dekoracijų iki tuščių erdvių. Kostiumai, kaukės, maži gestai, instrumentai – visa tai tampa teatro ženklų sistema, kurią reikia iššifruoti. Geriausia atveju tai – estetiškai patirtis *par excellence*.

Teatras jaunajai auditorijai, tai emocijų patyrimas: kas yra draugiškumas, troškimas, pyktis, baimė? Tai jausmų kalneliai, bet be pavojaus – geras spektaklis leidžia išgyventi, džiaugtis, drebėti iš įtampos. Ne dėl pigios emocijos, o dėl pasakojamos istorijos, dėl egzistencinės temos. Būtent čia būtinas ypatingas jautrumas, jei norime, kad vaikai ir jaunimas būtų priimami rimtai.

Teatras jaunajai auditorijai, tai pasakojimų vieta: „Buvo kartą“. „Paskolink man savo ausį.“ „Tu, aš, mes.“ „Ir tada ir dabar.“ Pradžioje buvo žodis, o pabaigoje – patirtis. Gilūs pasakojimai, nes ir vaikų pasaulis nėra tobulas. Todėl šviesioji ir tamsioji pusės priklauso scenai, kuri reiškia pasaulį.

Klausymosi palikimas

BABEL projektas parodė, kad klausymasis nėra šalutinis gebėjimas, o kultūrinės veiklos šerdis. Vaikams ir auditorijoms klausymasis reiškia pripažinimą. Menininkams ir kuratoriams – atvirumą

dviprasmybei. Festivaliai klausosi, kai suteikia balsą nutildytiesiems ir įgyvendina kultūros politiką per praktiką. Tyrėjai ir studentai klausosi su nuolankumu ir rūpesčiu. Visiems klausymasis tampa realybe, kai užtikrinama vaikų teisė į kultūrą kaip gyvenimo dalį.

Europos Sąjungos projektų retorika tampa tikrove tada, kai ji įsišaknija klausymesi. Sukurti tinklai, metodikos, archyvai, pasidalinta kalbomis. O svarbiausia – išugdyta laikysena: priartėti prie vaikų, meno ir visuomenės ne su užtikrintumu, o su dėmesingumu, atvirumu ir pagarba. Todėl klausymosi menas yra ir palikimas, ir kvietimas. Jis kviečia tęsti klausymąsi – vaikų ir jaunimo, menininkų, partnerių, abejonių ir troškimų, bei dar neįgyvendintų ateičių. Tokiu būdu BABEL projektas pasiūlė ne tik rezultatus, bet ir praktiką, galinčią prisidėti prie kultūros politikos, meninės kūrybos ir švietimo ateities.

Naudoti šaltiniai

Bibu Festival. 2024. „Diversity and Inclusion in Performing Arts for Children and Young People within a Nordic Context.“ Cradle of Creativity. 2023. „Cradle of Creativity 2023 Offers a Feast of Engaging Arts for Young Theatre Goers.“ Lutke Festival Program Book. 2024. 17. *Mednarodni bienalni festival sodobne lutkovne umetnosti*. Ljubljana: Lutkovno gledališče Ljubljana. Ó hEocha, Aislinn. 2023. „Baboró International Arts Festival for Children: Listening to Young Audiences.“ Interview. Paideia Festival. 2022. „International Youth Congress Urgent Interactions.“ Pesta Boneka Festival. 2024. „Seeds of

Hope.”

Scherer, Nicola. 2020. *Narratives of International Theatre Festivals – Curating as a Cultural Policy Strategy*. Bielefeld: Transcript.

Scherer, Nicola. 2025. “International theatre festivals as cultural policy actors: The case of BABEL Festivals.”

Schneider, Wolfgang, and Nicola Scherer. 2023. *The Art of Listening in Theatre for Young Audiences. Results and Remarks Based on the BABEL Project*. Bologna: Pendragon.

UNCRC (United Nations Convention on the Rights of the Child). 1989. New York: United Nations.

2023, August
Johannesburg (South Africa)
photo Mandisi Sindo

2025, April
Kolding (Denmark)
photo Søren K. Kløft

2024, October
Galway (Ireland)
photo Anita Murphy

2024, March
Bologna (Italy)
photo Matteo Chiura

